

Uloga prosocijalnog ponašanja u socijalnim interakcijama

Mandekić, Iva

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:812680>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-18**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

IVA MANDEKIĆ

**ULOGA PROSOCIJALNOG PONAŠANJA U SOCIJALNIM
INTERAKCIJAMA**

Završni rad

Pula, srpanj2020.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

IVA MANDEKIĆ

**ULOGA PROSOCIJALNOG PONAŠANJA U SOCIJALNIM
INTERAKCIJAMA**

Završni rad

JMBAG: 0303048169 redoviti student

Studijski smjer: Preddiplomski stručni studij Predškolski odgoj

Predmet: Trening socijalnih vještina

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Psihologija

Znanstvena grana: Razvojna psihologija

Mentorica: doc. dr. sc. Marlena Plavšić

Sumentorica: Đeni Zuliani, mag. psihologije

Pula, srpanj 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Iva Mandekić, kandidatkinja za prvostupnicu predškolskog odgoja (bacc. praesc. educ.) ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da i koji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

Iva Mandekić

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Iva Mandekić dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom "Uloga prosocijalnog ponašanja u socijalnim interakcijama" koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama. Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis _____

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. SOCIJALIZACIJA	2
2.1. Socijalna okolina i socijalizacija	2
2.1.1. Razvoj u obiteljskom kontekstu	3
2.1.2. Vršnjački kontekst razvoja	3
2.1.3. Razvoj u kontekstu odgojno-obrazovnih ustanova	4
3. ODNOS SOCIJALNIH KOMPETENCIJA, VJEŠTINA I SOCIJALNIH INTERAKCIJA	6
3.1. Socio-emocionalne vještine	7
3.1.1. Rješavanje konflikta	7
3.1.2. Emocije i emocionalna inteligencija.....	8
3.1.3. Empatija kao ključ prosocijalnog ponašanja.....	10
4. PROSOCIJALNO PONAŠANJE I ALTRUIZAM	12
4.1. Teorije altruizma	13
4.2. Psihološki procesi u osnovi altruističnog ponašanja	13
4.2.1. Normativni procesi – socijalno normativna tumačenja i osobne norme ponašanja	14
4.2.1.1. Socijalno-normativna tumačenja	14
4.2.1.2. Osobne norme ponašanja	15
4.2.2. Kognitivni procesi.....	17
4.3. ČINITELJI PROSOCIJALNOG PONAŠANJA.....	17
4.3.1. Situacijski (izvanjski) činitelji	18
4.3.1.1. Utjecaj drugih ljudi i broj promatrača	18
4.3.1.2. Dimenzije situacija.....	19
4.3.2. Individualni činitelji.....	19
4.3.2.1. Crte ličnosti.....	20
4.3.2.2. Rodne razlike	21
4.3.2.3. Kulturne razlike.....	21
4.3.2.4. Raspoloženje.....	23
5. ISTRAŽIVANJA U OKVIRU ČINITELJA PROSOCIJALNOG PONAŠANJA	24
5.1. Odgajanje djece, prosocijalno moralno rezoniranje i prosocijalno ponašanje.....	24
5.2. Uloga ličnosti i rodni razlika u prosocijalnom ponašanju	26

5.3. Kvantitativna analiza povezanosti empatije i prosocijalnog ponašanja za određivanje altruističke ličnosti.....	29
5.4. Razvoj prosocijalnog ponašanja u formalnom (obrazovnom) okruženju	29
5.5. Emocionalne, kognitivne i kulturne varijable prosocijalnog ponašanja..	31
6. ZAKLJUČAK.....	34
LITERATURA.....	36
POPIS SLIKA.....	41
POPIS TABLICA.....	42
SAŽETAK	43
SUMMARY	44

1. UVOD

Prosocijalnim ponašanjem smatra se svako namjerno i voljno ponašanje pojedinca, koje ima pozitivne posljedice za druge ljude. Prije svega ono obuhvaća radnju pružanja pomoći ili potpore nekome, bila ona verbalna ili fizička (Petz, 2005). U ovom završnom radu prikazan je utjecaj različitih faktora na takvo ponašanje, počevši od procesa socijalizacije, zatim razvoja i primjene socijalnih vještina te na kraju uloga, odnosno važnost emocionalne inteligencije i razvoja empatije koja je temelj prosocijalnog ponašanja.

Kako sam naslov rada govori, takvi oblici ponašanja (međusobno pomaganje, suradnja i sl.) iznimno su važni za uspostavu adekvatnih oblika socijalne interakcije što se može nazvati najvišim ciljem socijalizacije. S obzirom na to da je prosocijalno ponašanje društveno poželjno, ono individui omogućuje olakšano funkcioniranje u određenoj skupini već od najranijih početaka – kroz sve faze psihofizičkog razvoja te stvaranje i održavanje stabilnih odnosa s ostalim pojedincima u zreloj dobi.

Roditelji razvojem sigurne privrženosti potiču razvoj osobnosti. Vršnjački odnosi koji su prolazni uvjetuju uspostavu i održavanje izvanobiteljskih i interpersonalnih interakcija, dok su odgojitelji, učitelji i profesori u današnje vrijeme svojevrsna zamjena, potpora i izvor znanja u odsustvu roditelja. Principi takvih bliskih, privrženih socijalnih odnosa mijenjaju se s obzirom na razvojne zadaće pojedinca. Ciljevi i zadaće socijalnih odnosa odgovaraju razvojnim zadaćama, kognitivnim i emocionalnim sposobnostima te socijalnim potrebama (Klarin, 2006).

Važno je ukazati na činjenicu da socijalne interakcije utječu na prosocijalno ponašanje, kao i da prosocijalno ponašanje utječe na socijalne interakcije. Međusobna povezanost te različiti faktori koji utječu na oboje navedeno su ti koji zaokružuju cjelinu, čine određene osobine ličnosti te na kraju svega određuju do koje će mjere pojedinac doprinijeti društvu u vidu skladnih međuljudskih odnosa.

2. SOCIJALIZACIJA

Socijalizacija se u najširem smislu riječi definirakao proces tijekom kojeg individua, interakcijom sa svojom socijalnom sredinom,usvaja vrijednosti i stavove neke određene kulture te u skladu s time uči i primjenjuje ponašanja koje ta kultura smatraispravnom za ostale pojedince - članove određenog društva. Kao interes svakog društva stoji ponašanjenejegovih članova na najprihvatljiviji mogući način (Mlinarević i Tomas,2010).

Znanstvenici koji proučavaju socijalizaciju istražuju socijalne interakcije različitih sudionika ovog složenog procesa, čiji se međusobni odnosi mijenjaju prilikom utjecaja različitih društvenih odnosa i ovisno o razdobljima životnog ciklusa u kojima se izučavaju. Prvi korak izučavanja socijalizacije jest razumijevanje normalnog tijeka ljudskog razvoja. Cijeli životni vijek, točnije ciklus, mi se socijaliziramo za ispunjavanje uloga i zadaća koje su prilagođene određenom uzrastu i razvojnoj razini - ranom i kasnom djetinjstvu, adolescenciji, mlađoj, srednjoj i starijoj odrasloj dobi. Osim prilagodbe na nove uloge, odvikavamo se od onih starih. Djelovanje različitih socijalizacijskih čimbenika ovisi o spoznajnom, emocionalnom i društvenom razvoju pojedinca, tj. o osobitostima razvoja u određenim razdobljima životnog ciklusa(Klarin, 2006).

2.1. SOCIJALNA OKOLINA I SOCIJALIZACIJA

Obitelji, prijatelji i ostale važne osobe utječu na osobni razvoj nekog pojedinca. Roditelji, vršnjaci i osobe iz odgojno-obrazovnih ustanova tri su faktora socijalizacije i najznačajniji doprinos u razvoju socijalnih interakcija. Različite socijalne interakcije, od najranije dobi imaju različite socijalizacijske zadaće (Klarin, 2006). Drugim riječima, odnosi s okolinom te kvaliteta okoline imaju iznimno važnu ulogu u prilagodbi i psihičkom razvoju svakoga od nas, što na kraju rezultira ostvarenjem pojedinca kao socijalno kompetentne, odnosno nekompetentne osobe.

U raznim istraživanjima se razmatra kako određeni i različiti roditeljski odgojni postupci utječu na razvoj osobnosti nekog pojedinca te na interakcije pojedinaca s vršnjacima. Predškolske i ostale odgojno-obrazovne ustanove imaju posebno mjesto u vidu socijalizacije djece, ali i u stvaranju slike normi ponašanja i kulturnih vrijednosti. Okruženje vršnjaka s kojima djeca i mladi provode velik dio svog vremena

u odgojno-obrazovnim ustanovama imaju važnu ulogu u kontekstu socijalizacije, osobito u razdoblju adolescencije. Socijalne interakcije s vršnjacima mladima omogućuju razmjenu iskustava, mišljenja i stavova kojiim pomažu prilikom stjecanja neovisnosti o roditeljima i ostalim autoritetima. Na taj način mladi ljudi pripremaju se za buduću ulogu odraslih - odgovornih ljudi (Klarin, 2006).

2.1.1. Razvoj u obiteljskom kontekstu

Obitelj je okruženje koje djetetu omogućuje temeljne fizičke, socijalne i psihološke uvjete za prilagodbu tijekom cijelog životnog ciklusa (Klarin, 2006). Iskustva koja se temelje na socijalnim interakcijama unutar obiteljske zajednice djetetu služe kao obrazac ponašanja i očekivanja u nadolazećim socijalnim okruženjima. Također, obitelj je ta koja pojedincu služi za primjer na temelju kojeg ono formira vlastiti stil interakcija. Primarnu ulogu u obitelji imaju roditelji koji privrženim stilom roditeljstva individui omogućuju razvoj samopouzdanja, povjerenja, emocionalne zrelosti te socijalnih vještina koje omogućuju adekvatne socijalne interakcije, odnosno stjecanje vrijednosti i vještina koje pojedincu omogućuje uspješno snalaženje u budućim životnim situacijama. Privrženo roditeljstvo je pojam koji obuhvaća određene roditeljske vještine i ponašanje na temelju kojih se uspostavlja čvrsta tj. privržena veza između djeteta i majke. Roditelj koji je privržen prihvaća i prepoznaje posebnost dječjeg temperamenta, adekvatno (osjećajno i konzistentno) odgovara na djetetove emocionalne, duhovne i fizičke potrebe (Klarin, 2006). Osim odnosa roditelja prema djetetu, veoma je važan njihov međusobni odnos, to jest interakcije koje pojedincu služe kao model, odnosno uzor za buduće ponašanje (Klarin, 2006).

2.1.2. Vršnjački kontekst razvoja

Od najranije dobi okruženje vršnjaka za nekog pojedinca ima vrlo važnu ulogu u socijalizaciji. Procesom socijalizacije uči se ponašanje u skupini, formira se slika o sebi, stječu socijalne vještine te potiče prosocijalno ponašanje (Klarin, 2006). Na temelju naučenih socijalnih vještina – bile one adekvatno ili neadekvatno formirane te učenjem formiranja bliskih odnosa, stvaraju se interakcije među vršnjacima.

Po mnogim autorima postoje dva smjera socijalnog statusa u vršnjačkim odnosima, a to su prijateljstvo i popularnost (Klarin 2006).

Prijateljstvo se razlikuje od popularnosti po smjeru i specifičnosti. Popularnost mjeri razinu u kojoj vršnjačka skupina simpatizira ili prihvaća neko dijete, dok je prijateljstvo dijadski odnos koji predstavlja uzajamni odabir dvoje specifične djece (Katz i McClellan, 1997 prema Raboteg-Šarić 1995). Popularnost stvara osjećaj prihvaćenosti ili odbijanja i ona se javlja ranije nego potreba za prijateljstvom. S obzirom na to da se javlja ranije, autorica Klarin pretpostavlja da uspješnost prijateljskih odnosa zavisi o ranijim iskustvima individue u grupnim odnosima. U sferi socijalnih kompetencija, odnosno za stvaranje adekvatnih socijalnih interakcija, pojam prijateljstva se navodi kao ono koje znatno više utječe na razvoj empatije, na sposobnost održavanja bliskosti i intime te na stvaranje slike o samome sebi, dok popularnost stvara osjećaj pripadanja određenoj skupini kroz sudjelovanje u različitim grupnim aktivnostima (Klarin, 2006). Obje dimenzije su veoma važne, svaka ima svoju ulogu, a ono što im je zajedničko da obje utječu na razvoj društvenosti, samopoštovanja, aktualizacije i samoaktualizacije, altruizma te prosocijalnog ponašanja. Sve navedeno smatra se socijalnim kompetencijama koje unaprjeđuju socijalne interakcije, a svojim prisustvom pojedincu dodjeljuju društveno poželjne osobine koje za cilj imaju što lakšu integraciju u društvo.

2.1.3. Razvoj u kontekstu odgojno-obrazovnih ustanova

Prosocijalno ponašanje označava spektardobronamjernih djela čiji je cilj dobrobit drugih. Ti postupci uključuju pomoć, dijeljenje, utjehu, suradnju, zaštitu nekoga i tome slično. Ovakva ponašanja ključna su za suosjećajno društvo, a sami počeci učenja i provedbe takvih oblika djelovanja (osim u obiteljskom okruženju) rezultat su odgojno-obrazovnog sustava (Klarin, 2006).

Prosocijalno ponašanje male djece doprinosi njihovom dugoročnom akademskom uspjehu te socijalnom i psihološkom blagostanju (Spivak i Durlak, 2016). Polaskom djeteta u vrtić ili školu, odgajatelji i učitelji preuzimaju velik dio roditeljske uloge. S obzirom na to da djeca s odgajateljima i učiteljima provode više vremena nego s roditeljima, opravdano možemo reći da je odnos s odgajateljem / učiteljem iznimno važan (Klarin, 2006).

Odgojno-obrazovne ustanove jedan su od vanjskih čimbenika koji utječu na razvoj individue, odnosno na osobine ličnosti koje posjeduje. Odgajatelji, učitelji i profesori ne posjeduju samo vještinu prenošenja znanja, već i vještine uspostavljanja odnosa,

detektiranja i rješavanja problema, fleksibilnost, suosjećanje te mnoge druge koje konstantno nastoje unaprijediti. Takvim vještinama pojedincu stvaraju osjećaj sigurnosti, potiču moralni, intelektualni, emocionalni razvoj, razvoj interpersonalnih odnosa, aktualizacije, samoaktualizacije kreativnosti. Drugim riječima, svojim vještinama stvaraju poticajno okruženje, što znači poticanje svih aspekata razvoja mlade osobe (Klarin, 2006).

Rano obrazovanje, odnosno pristup i način rada odgajatelja i učitelja od velike je važnosti za razvoj i poticanje vještina prosocijalnosti kod djece. Kako bi se te vještine unaprijedile važno je da obrazovni sustav, globalno gledajući, definira i utvrdi metode rada koje to pospješuju te da se educira odgajatelje, učitelje i nastavnike za takvu vrstu rada (Spivak i Durlak, 2016).

3. ODNOS SOCIJALNIH KOMPETENCIJA, VJEŠTINA I SOCIJALNIH INTERAKCIJA

Sama riječ *socijalno* prema Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English (Hornby i sur., 2005) podrazumijeva ljude koji su pripadnici neke zajednice te njihove međusobne interakcije, stoga socijalne kompetencije možemo definirati kao kombinaciju socijalnih vještina, znanja i stavova koji pojedincu omogućuju sudjelovanje u vlastitom okruženju na konstruktivan i učinkovit način. Time se želi reći da pojedinac ima djelujuću i učinkovitu (dokazivu) sposobnost pronalaženja adekvatnih postupaka u određenim situacijama s ciljem vlastite dobrobiti, ali i dobrobiti okruženja u kojem se nalazi (Jurić, 2010). Ukoliko uzmemo da vještina određuje razinu sposobnosti, možemo zaključiti kako su određene socijalne, emocionalne i kognitivne vještine preduvjet za stvaranje socijalnih kompetencija, a samim time i socijalnih interakcija.

Kompetentnim pojedincem smatra se osoba koja može iskoristiti poticaje iz okruženja i svoje osobne poticaje te postići dobre razvojne rezultate – rezultate koji omogućuju zadovoljavajuće i kompetentno sudjelovanje u grupama, zajednicama i širem društvu kojem osoba pripada (Katz i McClellan, 2005). Kao što prikazuje tablica 1. posjedovanje i vješto korištenje kognitivnih, emocionalnih i socijalnih vještina utječe na kvalitetu života pojedinca, što primjerice rezultira dobrim školskim postignućima, prosocijalnim ponašanjem te adekvatnom uspostavom obiteljskih odnosa.

Tablica 1: Kognitivne, emocionalne, interakcijske vještine

KOGNITIVNE VJEŠTINE	Izgradnja i održavanje kompleksnih socijalnih interakcija	Razumijevanje normi i pravila, odlučivanje, socijalna percepcija
EMOCIONALNE VJEŠTINE	Razumijevanje sebe i drugih	Prepoznavanje vlastitih i tuđih emocija, empatija, razumijevanje neverbalnih znakova
INTERAKCIJSKE VJEŠTINE	Uspostavljanje odnosa i interakcija s drugima	Započinjanje i završavanje razgovora, vođenje razgovora, predstavljanje sebe, asertivna komunikacija, interakcija sa autoritetima, rješavanje sukoba

Socijalne interakcije su te koje pospješuju razvoj i poboljšanje socijalnih vještina, a samim time i kompetencija. Iz svega navedenog možemo zaključiti da je pojmove socijalnih kompetencija, socijalnih vještina i socijalnih interakcija moguće odvojiti po njihovom značenju, ali ne i po važnosti jer se nadopunjavaju, stvaraju uzročno-posljedične veze i čine cjelinu pomoću koje pojašnjavamo međuljudske odnose.

3.1. SOCIO-EMOCIONALNE VJEŠTINE

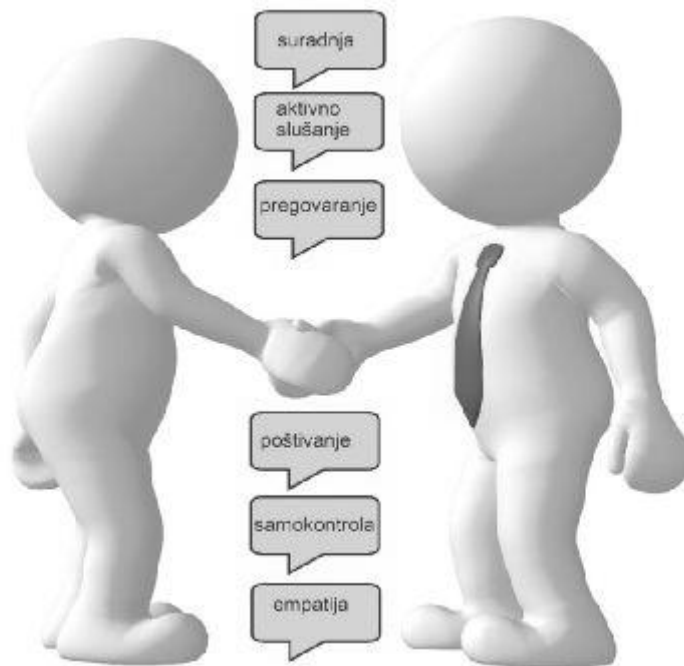
Pojam socijalnih vještina je teško odvojiti od pojma emocionalnih vještina. Nasuprot odvajanju tih dvaju pojmova, česta je praksa povezano sagledavanje istih kako bi se što lakše objasnili i razumjeli. Socijalnim vještinama smatraju se verbalni i neverbalni oblici ponašanja pomoću kojih komuniciramo s drugim ljudima. Takve oblike ponašanja individua počinje učiti u najranijem djetinjstvu, bilo to spontano ili kroz planirane aktivnosti (Ajduković i Pećnik, 2007).

To su specifična ponašanja koja pomažu u stvaranju socijalnih interakcija te stvaranju kvalitetnih odnosa. Također, pridonose integraciji u određenu vršnjačku skupinu i omogućuju uspješno nošenje sa svim zahtjevima i izazovima koje postavlja okolina. Posjedovanje i korištenje ovih vještina omogućuje adekvatnu komunikaciju, rješavanje problema, djelotvorno donošenje odluka, stvaranje kreativnog i kritičkog mišljenja te upravljanje vlastitim emocijama i ponašanjem (Ćorić-Špoljar i Kralj, 2014). One su osnova interakcijsko-komunikacijskoga, suradničkoga obrasca pojedinca i njegova okruženja. Također, pridonose nenasilnom rješavanju konflikta, te uspostavu, razvoj i održavanje kvalitetnog odnosa prema samom sebi i drugima (Buljubašić Kuzmanović, 2015).

3.1.1. Rješavanje konflikta

U svakom odnosu dvaju ili više pojedinaca, u odnosu grupa, to jest u svakom društvu postoji vjerojatnost nastanka konflikta. Konflikt je pojam koji označava situaciju kada postoje suprotna zbivanja i tendencije, ponašanja i čuvstva gdje je samo jedno rješenje vidljivo kao ispravno i ostvarivo (Petz, 2005). Iz svakodnevnog života možemo zaključiti kako je konflikt jedna od situacija kada socio-emocionalne vještine pojedinca dolaze do izražaja, odnosno posjeduje li ih pojedinac u većoj ili manjoj mjeri. Konflikt je sastavni dio svakog odnosa, a jedan od načina za konstruktivno rješavanje konflikta jest korištenje adekvatnih socijalnih vještina (Ajduković, 1995) kao

što su: aktivno slušanje, otkrivanje umjesto potiskivanja vlastitih osjećaja, jasno izražavanje potreba i želja, vještine pregovaranja, suradnja, komunikacija, samokontrola, poštivanje, prihvaćanje, empatija. Polazište za mirno rješavanje sukoba jest stav da i druga osoba ima pravo na izražavanje mišljenja, stavova i želja. Osobe koje nastoje riješiti sukob ne bi smjele napadati jednadru, već se zajednički posvetiti problemu koji je nastao (Ajduković i Pećnik, 2007).

Slika 1. Socio-emocionalne vještine

3.1.2. Emocije i emocionalna inteligencija

Emocije prema Golemanu (1997) možemo definirati kao unutarnja stanja svake osobe, a to su primjerice: tuga, strah, radost, začuđenost, gađenje i stid koje se ubrajaju u primarne emocije. Emocionalna stanja moguće je prepoznati po unutarnjim i vanjskim promjenama - primjerice izraz nečijeg lica, promjene u glasukao *vanjske promjene*- svima odmah vidljive te promjene u radu nekih organa kao *unutarnje promjene*, primjerice ubrzan rad srca, pojačano znojenje i tome slično. One su također glavni pokretač raspoloženja svakog pojedinca te mu omogućuju stvaranje odnosa s drugim ljudima. Pojavljuju se na samim počecima čovjekova razvoja, a rastom i razvojem, odnosno sazrijevanjem individue, one su sve više definirane i prepoznatljive. Smjer u kojem će se odvijati emocionalno sazrijevanje nalazi se u ovisnosti o vlastitom doživljaju, utjecaju kulture i okoline u kojoj individua

odrasta. Goleman (1997) također navodi kako su sve emocije impulsi usađeni evolucijom koji na nas utječu kao poticaji za djelovanje. Drugačije rečeno, prisustvo određene emocije dovodi do određenih postupaka te nam omogućuje suočavanje sa životnim izazovima.

Emocionalnom inteligencijom smatraju se vještine percipiranja, kontroliranja i vrednovanja emocija. Znanstvenici Salovey i Mayer (1990) emocionalnu inteligenciju definirali su kao sposobnost uočavanja, procjene i izražavanja emocija, priziva emocija u situacijama kada one olakšavaju razmišljanje, razumijevanje emocija i emocionalnih spoznaja te regulacija emocija u svrhu intelektualnog i emocionalnog razvitka.

Autori Salovey i Mayer (1990) su također predložili model prema kojem se definiraju četiri različita čimbenika emocionalne inteligencije, a to su: *percepcija emocija, njihovo razumno korištenje, razumijevanje emocija i upravljanje njima.*

Percepcija emocija je prvi korak u razumijevanju emocija. Ukoliko ih pravilno percipiramo možemo ih dobro razumjeti, što nerijetko uključuje i razumijevanje neverbalne komunikacije, kao npr. govor tijela i izraz lica. *Razumno korištenje emocija* odnosi se na njihov doprinos kognitivnim aktivnostima koje u daljnjim situacijama doprinose u odabiru prioriteta te na način reakcije u određenim situacijama. Ključ emocionalne inteligencije je razumijevanje *osjećaja* u trenutku kada se oni jave (svijest o sebi). Sposobnost praćenja vlastitih osjećaja je od velike važnosti za razumijevanje samoga sebe. Ljudi koji su sigurni u to što osjećaju bolje upravljaju svojim životom i sigurniji su u svoje odluke. Važno je da pojedinac razumije osjećaje drugih ljudi, jer one osobe koje su u stanju uživjeti se u osjećaje drugih ljudi lakše prepoznaju signale koji ukazuju na to što drugi ljudi trebaju ili žele. Uz pomoć prepoznavanja i razumijevanja vlastitih emocija te emocionalnih stanja drugih, osobe uče obrasce ponašanja koji im pomažu u odnosima različite prirode. Osim toga, pojedinac uz pomoć takvih vještina dobiva mogućnost razumijevanja različitih socijalnih situacija (Brajša-Žganec i Slunjski, 2006). Samim time u mogućnosti jeda se ponaša u skladu s određenom socijalnom situacijom. Takva sposobnost uživljavanja u tuđe emocije i sposobnost razumijevanja tuđih emocija naziva se empatijom. Ona se smatra ključnom komunikacijskom vještinom i vještinom koja je temelj prosocijalnog ponašanja. Regulacija emocija definira se kao sposobnost

reakcije na način koji je socijalno prihvatljiv i dovoljno fleksibilan da bi ostavio prostora i za spontane reakcije, ali i za sposobnost odgode spontanijih reakcija prema potrebi (Katz i McClellan, 2005). Navedena sposobnost, kao i sposobnost reagiranja na odgovarajući način te sposobnost reagiranja na tuđe emocije, vrlo su važan aspekt o kojem ovisi cjelokupna emocionalna inteligencija, a samim time i uspjeh, kako u poslovnom, tako i u privatnom životu (Salovey i Mayer 1990. prema Takšić, Mohorić i Munjas, 2006).

3.1.3. Empatija kao ključ prosocijalnog ponašanja

Pojam empatije prvi puta je upotrijebio Titchener 1909. godine, navodeći kako je ona kognitivna sposobnost koja omogućuje razumijevanje unutarnjeg stanja druge osobe te kao određenu vrstu socijalno-kognitivnih veza (Wispe, 1968, 1987 prema Raboteg-Šarić, 1995). Definicije i shvaćanja empatije (Raboteg-Šarić, 1995) u okvirima razvojne i socijalne psihologije razlikuju se s obzirom na to što određeni istraživač podrazumijeva pod tim pojmom te kako empatiju razlikuje od sličnih procesa. Tako primjerice Wispe (Wispe, 1968, 1987 prema Raboteg-Šarić, 1995) definira empatiju kao svjestan napor da se s nekim podijele njegovi doživljaji, kao i da se točno razumije stanje u kojem je druga osoba, uključujući njezine misli i osjećaje te njihove uzroke. Eisenberg i Miller (1987) prema Raboteg-Šarić (1995) empatiju definiraju kao stanje koje proizlazi iz razumijevanja određenog stanja druge osobe ili uvjeta koji odgovaraju takvom stanju. Hoffman (1981) prema Raboteg-Šarić (1995) navodi kako je empatija čuvstvena reakcija koja je prikladnija situaciji nekog drugog nego vlastitoj. Utvrđivanjem povezanosti između emocionalne inteligencije, empatije i prosocijalnog ponašanja, može se zaključiti kako je emocionalna inteligencija sklop kognitivnih i čuvstvenih procesa koji omogućuju percepciju, razvoj i razumijevanje osjećaja (Raboteg-Šarić, 1995).

Kognitivni i čuvstveni procesi povezuju se ne samo sa emocionalnom inteligencijom, već i sa empatijom koja kao sposobnost emocionalnog uživanja i razumijevanja osjećaja i stanja drugih ljudi, za autore Špelić i sur. (2013) predstavlja intrinzičnu motivaciju pojedinca za prosocijalnim djelovanjem. Kako i sama tablica 2. prikazuje, emocionalna komponenta empatije odnosi se na razumijevanje i poznavanje emocionalnog stanja druge osobe, odnosno odgovaranje istim ili sličnim osjećajima u odnosu prema emocijama druge osobe. S druge strane, kognitivna komponenta

empatije odnosi se na prihvaćanje uloge ili gledišta druge osobe, odnosno viđenje svijeta onako kako ga vidi druga osoba. Neki istraživači ističu da je kognitivna komponenta empatije preduvjet za emocionalnu komponentu, ali mnogi se slažu da je upravo emocionalna komponenta empatije ono što ju obilježava, te pokazuje pozitivnu povezanost s prosocijalnim i altruističnim ponašanjem (Vasta i sur., 1998).

Tablica 2: Kognitivna i emocionalna empatija

KOGNITIVNA EMPATIJA	EMOCIONALNA EMPATIJA
Sagledavanje situacije iz tuđe perspektive	Dijeljenje emocionalnih iskustava
Postavljanje sebe u situacije drugih	Suosjećanje s tuđom nevoljom
Razumijevanje tuđih osjećaja	Osjećanje potrebe za pomoći drugima

Izvor: Hodges i Myers (2007)

Iako su rezultati brojnih istraživanja kojima se ispituje povezanost empatije i prosocijalnog ponašanja različiti, sva ta istraživanja ukazuju na povezanost empatije i prosocijalnog ponašanja u većoj ili manjoj mjeri, ovisno o tome na koji se način u istraživanju mjeri ta povezanost. U skladu s time, može se reći da su empatija i prosocijalno ponašanje zaista pozitivno povezani. Rezultati različitih upitnika za mjerenje empatije prikazali su da je empatija u velikoj mjeri povezana s dobrovoljnim pružanjem pomoći drugima, sa suradničkim ponašanjem te s altruističnim stavovima i vrednotama. Niti u jednom ispitivanju nije pronađen negativan odnos empatije i prosocijalnog ponašanja pa se u skladu s time može zaključiti kako prosocijalno i altruistično ponašanje pokazuju pozitivnu povezanost s empatijom.

4. PROSOCIJALNO PONAŠANJE I ALTRUIZAM

Prosocijalnim ponašanjem smatra se namjerno - intencionalno ponašanje koje ima pozitivne posljedice za druge ljude (Eisenberg i Miller, 1987., prema Raboteg-Šarić, 1995). U socio-psihološkim istraživanjima uz pojam prosocijalnog ponašanja spominju se određeni postupci nazvani postupcima pružanja pomoći (helping behaviour) i takvi postupci obuhvaćaju verbalnu, emocionalnu ili fizičku potporu, intervencije u opasnim situacijama i slično. Takvo ponašanje odnosi se na društveno poželjna dobrovoljna djela čiji je krajnji cilj povećanje dobrobiti druge osobe (Raboteg-Šarić, 1995).

Altruizam je jedan aspekt onoga što socijalni psiholozi nazivaju prosocijalnim ponašanjem. Prosocijalno ponašanje odnosi se na bilo koju radnju koja koristi drugim ljudima, bez obzira na motiv ili način na koji se pomoć nekome pruža, dok čisti altruizam uključuje istinsku nesebičnost (Brajša-Žganec i Slunjski, 2007). Drugačije rečeno, svasu altruistična djela prosocijalna, dok nisu sva prosocijalna ponašanja potpuno altruistična.

Prosocijalno ponašanje je ono ponašanje kojima se pomaže drugima, ali može imati beneficije za onoga koji pomaže, dok se altruističnim ponašanjem pomaže drugima bez beneficija ili čak uz neka odricanja za onoga koji pomaže (Špelić, Zuliani i Milošević, 2013). Dakle, da bi se prosocijalno ponašanje ustvrdilo altruističnim, u obzir valja uzeti ne samo posljedice, već i same motive određenog ponašanja.

Pojam altruizma predstavlja nesebično pružanje pomoći, iskrenu brižnost prema ljudima koji neku osobu okružuju bez interesa ili vlastite koristi. Ovakvo ponašanje za mnoge autore proizlazi iz unutarnje motivacije pojedinca i ona određuje je li neko ponašanje prosocijalno ili je altruistično (primjerice briga i sućut za druge ljude nasuprot vlastite koristi). S obzirom na ovakvu definiciju altruizma, mnogi autori su se bavili pitanjem što dovodi do pojave i održavanja ponašanja koje nema ikakve pozitivne posljedice za osobu koja pomoć pruža.

Za razumnije, pojednostavljeno i točnije definirano objašnjenje altruističnog ponašanja i samih motiva takvog ponašanja postavljeni su stroži kriteriji koji ga određuju. Tako npr. autor Aronfreed (Aronfreed, 1970 prema Raboteg-Šarić, 1995) smatra da je empatija temelj takvog ponašanja, dok pojedini autori navode kako je

pomaganje drugima proizašlo iz poštivanja društvenih normi koje za posljedicu imaju neku nagradu ili kaznu. S druge strane, ukoliko izostavimo nagradu/kaznu, odnosno ikakve posljedice za osobu koja je altruistično nastrojena, možemo zaključiti kako je glavni motiv takvog ponašanja osjećaj moralne dužnosti koji proizlazi iz unutarnjih moralnih vrijednosti nekog pojedinca (Raboteg-Šarić, 1995).

4.1. TEORIJE ALTRUIZMA

Postoje različite teorije razvoja altruizma, a to su: pristup unutar teorije evolucije koji obuhvaća sociobiološko gledište i sociokulturalno gledište, psihoanalitički pristup, pristup unutar teorija socijalnog učenja te kognitivno – razvojni pristup (Raboteg-Šarić, 1995).

Pristup unutar teorija evolucije opisuje altruizam kao herojsko, autodestruktivno ponašanje usmjereno prema dobrobiti drugih, odnosno kao ponašanje koje daje veću šansu genetskoj strukturi drugih nego genetskoj strukturi altruista, čija je mogućnost preživljavanja i reprodukcije manja ili smanjena. Sociobiološko gledište osvrće se na genetsku predispoziciju za altruistično ponašanje, dok sociokulturalno ističe društvene vrijednosti i norme, a ono što im je zajedničko jest zagovaranje mišljenja da altruizam ima veliku ulogu u prilagodbi i preživljavanju svakog pojedinca. Psihoanalitički pristup usmjeren je na razvoj strukture ličnosti od djetinjstva do odrasle dobi, te tvrdi kako je dječje rano iskustvo osnovna odrednica tj. temelj razvoja altruizma. Kognitivno-razvojni pristup objašnjava kako dolazi do kvalitativnih promjena uslijed kognitivnog, moralnog i socijalnog razvoja koji su činitelji razvoja altruizma (Raboteg-Šarić, 1995).

4.2. PSIHOLOŠKI PROCESI U OSNOVI ALTRUIISTIČNOG PONAŠANJA

Postoje brojna svojstva podražaja i situacijski uvjeti koji utječu hoće li se osoba ponašati prosocijalno. Motivacijski oblici različitih ponašanja teško se definiraju u kontekstu prosocijalnog ponašanja, tj. teško se može ustvrditi je li određeno ponašanje rezultat altruizma ili se određeno ponašanje provodi radi ostvarenja vlastitih ciljeva. Modeli koji objašnjavaju prosocijalno ponašanje sadrže različite unutarnje i vanjske čimbenike

4.2.1. Normativni procesi – socijalno normativna tumačenja i osobne norme ponašanja

Jedna od normi koju ljudi uče je vrijednost pomaganja drugima. U gotovo svim društvima to se smatra vrijednom normom. Drugačije rečeno, ljudi su genetski programirani da uče socijalne norme, a jedna od tih normi je altruizam. (Hoffman, 1981 prema Raboteg-Šarić 1995).

Postoje dvije vrste normativnih objašnjenja pomaganja drugima, jedna izdvaja društvene norme ponašanja, a druga osobne standarde ponašanja (Raboteg-Šarić, 1995).

4.2.1.1. Socijalno-normativna tumačenja

Kako bi se pobliže objasnili motivi pomaganja drugima, nastala su socijalno-normativna tumačenja koja se odnose na društvene norme ponašanja te osobni standardi za takva ponašanja. Socijalno-normativna objašnjenja ponašanja navode kako na temelju društvenih očekivanja pojedinac oblikuje svoje ponašanje u određenoj situaciji. Takve teorije čin pomaganja tumače kao rezultat neke vrste prisile – pojedinac postupa u skladu sa određenim pravilima grupe koja određuju kakvo je ponašanje prikladno. Na temelju postavljenih normi pojedinac biva kažnjen ili pak nagrađen. Berkowitz (1972) prema Raboteg-Šarić (1995) navodi kako je za prosocijalno ponašanje mjerodavna *norma socijalne odgovornosti*, odnosno standard ponašanja koji govori kako bi ljudi trebali pomoći osobi koja ovisi o našoj pomoći. Takvo ponašanje koje obuhvaća pomaganje drugima društveno je odobreno za razliku od suprotnoga (Raboteg-Šarić, 1995). Osim što je društveno odobreno, smatra se normom koja je univerzalna za sve na temelju čega se postavlja pitanje zašto se ne pomaže drugim ljudima.

Clarke (2003) kao odgovor na to pitanje navodi tri objašnjenja, prvo je da postoji mogućnost da nisu svi naučili ovu socijalnu normu, drugo navodi kako je takva norma jedna od mnogih koje individua posjeduje u određenoj situaciji te dolazi do suočavanja s mnogo drugih normi i posljednje objašnjenje koje navodi kako je norma preopćenita i da se ne može primijeniti na specifične situacije.

Valja napomenuti da *norma socijalne odgovornosti* podrazumijeva kako će određeni pojedinac pomoć prije pružiti ukoliko unesrećena osoba nije sama odgovorna za

nevolju koja ga je snašla. Isto tako, u korelaciji socijalne odgovornosti i prosocijalnog ponašanja velik utjecaj ima karakteristika situacije. Ukoliko je situacija manje zahtjevna ili opasna onaj koji pruža pomoć prije će reagirati nego kada je situacija obratna (Gouldner 1960).

Gouldner, (1960) prema Raboteg-Šarić (1995) navodi da *norma recipročnosti* predstavlja standard kojim se opisuje kako bi se netko trebao ponašati, a oni koji prate tu normu obvezani su uzvratiti jednakim ponašanjem. Zaključujući iz toga, smatra da je norma recipročnosti univerzalna i da osobe trebaju uzvratiti primljenu pomoć te ne nanijeti štetu onima koji su im prethodno pomogli.

Hatfeld i sur., (1978) prema Raboteg-Šarić (1995) navodi kako se ljudi za vrijeme pomaganja drugim ljudima ponašaju u skladu sa *normom pravednosti*. Ona govori kako ljudi koji su svjesni da se nalaze u nepravedno boljem položaju mogu pomoći ljudima koji su u lošem položaju i to s ciljem izbjegavanja društvene osude da iskorištavaju druge ili s ciljem pohvale o brizi za druge.

Ovakve norme ponašanja kojima se objašnjava prosocijalno ponašanje smatraju se pretjerano općenitima, stoga je zamjerka ovim socijalno-normativnim tumačenjima altruističnog ponašanja to što ne mogu predvidjeti što će netko učiniti u određenoj situaciji jer se ne uzimaju u obzir individualne razlike u ponašanju. Isto tako, u istoj situaciji mogu biti relevantne i suprotne norme ponašanja. Također, ljudi često ne djeluju u skladu sa standardima koje verbalno očituju.

4.2.1.2. Osobne norme ponašanja

Da bi se motivacija za pomažuće ponašanje mogla bolje pojasniti, normativna tumačenja trebala bi se usmjeriti na internalizirane izvore motivacije. S obzirom na nedostatke prethodno navedenih (socijalno-normativnih) objašnjenja postojanja takvog ponašanja, Schwartzovom teorijom *osobnih normi* ono se pokušava pobliže objasniti. Ova teorija navodi kako određeno ponašanje nije regulirano vanjskim, već unutarnjim normama ponašanja (Raboteg-Šarić, 1995). Također, prema navedenoj teoriji opće društvene norme, pojedinac može usvojiti, odnosno internalizirati ih tijekom procesa socijalizacije. Na taj način norme postaju vrednote koje su važne u vidu vlastite evaluacije. Osobnim normama smatraju se oblici ponašanja u specifičnim situacijama koji su izvedeni iz unutarnjih moralnih vrijednosti u trenutku

kada je vrijeme za proces donošenja odluke o pomaganju drugima. Njihovom aktivacijom dolazi do osjećaja *moralne dužnosti* da se djeluje na određeni način (Pennington 1996). Tako je, primjerice, altruistična osoba motivirana samim zadovoljstvom što djeluje u skladu svlastitim moralnim načelima.

Schwartzov model složeniji je od prethodnih normativnih objašnjenja, navodi vanjske i unutarnje čimbenike koji djeluju na proces pomaganja drugima. Također opisuje one procese koji su povezani sa izgradnjom osobnih normi, njihovom aktivacijom ili pak izbjegavanjem. Po Schwartzu postoji pet faza procesa donošenja odluke o pružanju pomoći drugome, a to su *pozornost, motivacija, evaluacija, obrana i ponašanje*.

Pozornost se odnosi na percipiranje o potrebnom pružanju pomoći nekome, utvrđivanje postupaka za olakšavanje situacije unesrećenome, svjesnost o vlastitim mogućnostima da se nešto poduzme. Ukoliko ovaj proces nije aktiviran, cijeli proces donošenja odluke odmah prestaje što rezultira ne pomaganjem. *Motivacija* podrazumijeva pokretanje unutarnjeg vrijednosnog sustava promatrača. Osjećaj moralne dužnosti jest glavni motivacijski činitelj koji djeluje na ponašanje. Subjektivno, ovaj proces doživljavamo kao emocionalno uzbuđenje, odnosno osjećaj ponosa ili pak krivnje. Sljedeća je *evaluacija* koja označava donošenje odluka hoćemo li nekome pomoći ili nećemo. Ako u tom procesu evaluacije pojedinac zaključi da je određeni postupak moralan ili pak da nije u skladu sa našim moralnim vrednotama, uslijedit će (ne)djelovanje. Nakon toga, u fazi *obrane*, ponovno se definiraju elementi iz prve i druge faze, ukoliko dođe do toga da promatrač ocijeni da su šteta i korist njegovog postupka (ponašanja) jednake. Na kraju dolazi do određenog *ponašanja* što znači pružanje određene vrste pomoći ili nereagirane.

Pojam specifičnih osobnih normi manje je općenit od socijalnih normi. Uvažava individualne razlike u prosocijalnim postupcima koji su u ovisnosti od svojstava situacije. Dokaz da osobne norme postoje jest taj da se one osobe koje pokazuju spremnost na prosocijalno ponašanje tako i ponašaju, za razliku od onih osoba koje tu spremnost ne pokazuju. Bez obzira na navedeno i ova teorija ima određene nedostatke, a jedan od njih je taj što se ispitivanjima korelacijskog tipa ne može dokazati kauzalna moć osobnih normi. Da bi se djelovanje osobnih normi na

prosocijalno ponašanje dokazalo, valja pronaći metodu izravnog manipuliranja specifičnim osobnim normama (Raboteg-Šarić, 1995).

4.2.2. Kognitivni procesi

Čin pružanja pomoći je složen sklop raznih vanjskih i unutarnjih čimbenika koji sudjeluju u donošenju odluke hoće li pojedinac pomoć pružiti ili neće. Kako bi se objasnila reakcija ljudi koji su vidjeli nekoga u opasnosti, Latane i Darley (1970) predložili su model koji se sastoji od pet koraka uz pomoć kojih promatrač donosi odluku hoće li pomoći ili ne, a to su: uočavanje događaja, definiranje situacije kao opasne, prihvaćanje osobne odgovornosti, pronalazak najboljeg načina pružanja pomoći i odluka pružiti pomoć ili ne.

Navedeni koraci su model koji se smatra okvirom procesa donošenja odluke pomoći nekome ili ne, ali ne obuhvaća objašnjenja specifičnih motivacijskih mehanizama na temelju kojih pojedinac prolazi kroz ove faze.

U opasnim i drugim situacijama kada je nekome pomoć potrebna, pozornost osobe je usmjerena na *cijenu* ili odricanje. Potencijalni pomagač kalkulira tj. procjenjuje koje su posljedice njegovih postupaka za njega i za osobu kojoj pruža pomoć.

Prema teoriji kognitivne nekonzistentnosti svijest o potrebi druge osobe izaziva neslaganje između psihofizičkog stanja osobe i očekivanog, normalnog stanja (tzv. doživljaj kognitivne nekonzistentnosti). Taj doživljaj intrinzično motivira pojedinca na altruistično ponašanje kako bi se smanjio doživljaj kognitivne nekonzistentnosti (Raboteg-Šarić 1995). Jedna od kognitivnih teorija pomaganja drugima utemeljena je na ideji da ljudi vjeruju u pravedan svijet u kojem svatko dobije ono što zaslužuje. Pojedinčevo uočavanje da netko doživljava nezasluženu sudbinu narušava njegovo vjerovanje u pravedan svijet te izaziva nesigurnost u vlastitu sudbinu. Kako bi ponovno uspostavio vlastitu sigurnost pojedinac će pokušati uspostaviti pravedno stanje za osobu koja je doživjela nezasluženu sudbinu, odnosno njegova nesigurnost potaknut će altruistično ponašanje

4.3. ČINITELJI PROSOCIJALNOG PONAŠANJA

Kao što je već navedeno, prosocijalno ponašanje uključuje pomagača u nevolji i osobu kojoj se pomoć pruža. Postoje različite varijante nečije društvene ili fizičke

nevolje i one se razlikuju po svojoj složenosti, težini i jasnoći. Oni poduhvati, odnosno radnje koje su definirane kao prosocijalno ponašanje proizlaze iz procesa definiranja i percipiranja nekog događaja, iz osobnih čuvstvenih iskustava i još mnogih drugih unutarnjih procesa. Čimbenika koji određuju prosocijalno ponašanje ima mnogo, a to su primjerice: kultura, iskustva socijalizacije, kognitivni procesi, emocionalna reagiranja, ličnost, društvenost, situacijski uvjeti te mnogi drugi.

4.3.1. Situacijski (izvanjski) činitelji

Velik je broj situacijskih varijabli, a prema situacijskim činiteljima razlika u količini prosocijalnog ponašanja pripisuje se neposrednom utjecaju okoline. Tako se kao situacijske varijable prosocijalnog ponašanja ističu: socijalni utjecaj, svojstva podražaja za prosocijalno ponašanje i uvjeti kada se određeni podražaj javlja (Staub, 1978. prema Raboteg-Šarić, 1995).

4.3.1.1. Utjecaj drugih ljudi i broj promatrača

Autori Latane i Darley (1970) u svojim istraživanjima pokazali su da nazočnost drugih ljudi utječe na potencijalne pomagače osobama koje su u nevolji. Povećanjem broja ljudi koji su mogli pomoći, smanjila se vjerojatnost da će određeni ispitanik pomoći, a vrijeme adekvatne reakcije bilo je sporije. Ova pojava naziva se *fenomen pasivnog promatrača* i do nje dolazi kada u nekoj neprilici velik broj ljudi raspodijeli odgovornost, točnije osjećaj osobne odgovornosti puno je manje izražen. Isto tako, nezainteresiranost ili bilo kakva druga slična reakcija većine, u očima potencijalnog pomagača može biti razlog zbog kojeg on neće reagirati. Na temelju takvih njihovih reakcija on može zaključiti kako situacija primjerice nije dovoljno ozbiljna, ili će pak odgoditi vlastitu reakciju zbog straha od negativne reakcije ili evaluacije ostalih promatrača.

Osim navedenoga, u istraživanjima se pokazalo da ljudi u nazočnosti ostalih pomažu više u verbalnom kontekstu, nego kada se zahtijevala pomoć koja je fizičke prirode. U slučaju da nesreći prisustvuje kompetentna osoba koja je odgovornija od ostatka prisutnih (primjerice policajac, vatrogasac, liječnik i sl.) ostali promatrači pomažu manje (Piliavin i Piliavin, 1972; prema Raboteg-Šarić, 1995).

4.3.1.2. Dimenzije situacija

Kada je situacija takva da ne postoji dvosmislenost, tj. da je svima jasno vidljivo da neka osoba treba neku vrstu pomoći, promatrači će reagirati u većoj mjeri nego kada im je poslana nejasna poruka. Ona mora biti izravna, što rezultira većim brojem pomagača. Jednim od važnijih situacijskih činitelja smatra se *cijena pomaganja* što znači da će žrtvi pomoć biti pružena u puno manjoj mjeri ukoliko većina pomagača (pomagač) smatra da je veća šteta pružiti pomoć, nego se udaljiti od nastalog problema/nevolje. U cijenu pomaganja uključene su materijalne i fizičke žrtve, vrijeme, nejasnoća poruke i sl. (Raboteg-Šarić, 1995).

Staub (1978), (1980), prema Raboteg-Šarić (1995) navodi *dimenzije situacija* u kojima se prosocijalno ponašanje pojavljuje, a to su:

1. Jednoznačnost situacije – nedvosmislenost definiranja pomoći
2. Vlastita inicijativa pojedinca u pružanju pomoći
3. Stupanj potrebe pružanja pomoći
4. Stupanj izloženosti nekom podražaju ili pak veća/manja mogućnost izbjegavanja pružanja pomoći
5. Cijena pomaganja
6. Podjela odgovornosti na pomagače (jedna osoba/više ljudi koji su u mogućnosti pružiti pomoć)
7. Socijalni utjecaji- pravila o prihvatljivosti ili neprihvatljivosti reakcije potencijalnog pomagača, tj. je li odobreno ili nije od strane drugih ljudi
8. Smanjenje pozornosti usmjereno na prosocijalno ponašanje – usmjerenost na sebe ili pak osjećaj dužnosti prema nekom drugom, a ne na osobu koja se nalazi u nevolji
9. Odnos s osobom koja je *žrtva* tj. razina povezanosti između pomagača i žrtve
10. Unutarnja stanja pojedinca – ranija iskustva na temelju kojih odlučuje, dobro ili pak loše raspoloženje.

4.3.2. Individualni činitelji

Dobro je poznato da smo svi različiti, svaka individua razlikuje se po određenim kognitivnim i emocionalnim sposobnostima, po stupnju razvoja moralnog rasuđivanja, posjeduje različite osobine ličnosti i različite vrste temperamenta te različito

interpretira tuđe emocije. Sve navedeno može se nazvati individualnim činiteljima koji određuju hoće li se osoba u određenoj situaciji koristiti prosocijalnim vještinama, hoće li to činiti u manjoj mjeri ili neće uopće. Osim spomenutog, postoje kulturne i rodne razlike koje definiraju osobu te su utjecaj u primjeni prosocijalnog ponašanja.

4.3.2.1. Crte ličnosti

Mnogi autori svoja istraživanja posvetili su pronalasku odgovora što je to u prirodi čovjeka što ga tjera na altruistično ili pak prosocijalno ponašanje. Na temelju pregleda većeg broja takvih istraživanja zaključuje se kako ličnost sama za sebe ne određuje hoće li se individua tako ponašati ili neće, a uz crte ličnosti mnogo je faktora koji utječu na to. Neki od faktora su određena situacija, rod pomagača, kultura, raspoloženje koje u određenom trenutku može biti dobro ili pak loše i mnogi drugi. Da bi se moglo donekle predvidjeti hoće li netko biti više ili manje sklon pomaganju, važno je imati mnogo podataka o crtama ličnosti te osobe, ali i o prirodi situacije u kojoj se ta osoba nalazi (Aronson i sur., 2005).

Bez obzira na to što većina istraživanja pokazuje kako ne postoji čvrsta povezanost između crta ličnosti i prosocijalnog ponašanja, postoje sastavnice osobina ličnosti koje doprinose takvom ponašanju, a to su primjerice samopoštovanje, samokontrola, posjedovanje složenijih razina moralnog rasuđivanja što rezultira većom brigom za ljude oko sebe i smanjenu usmjerenost na sebe (Eisenberg-Berg, 1979 i Staub, 1979 prema Raboteg-Šarić, 1995).

Autorica Raboteg-Šarić (1995) navodi kako mnogi situacionistima traju da će gotovo svaka osoba u nekoj situaciji pomoći, ali isto tako da ljudi koji pomažu u određenoj situaciji ne moraju pomoći u nekoj drugoj. Suprotno tome novija istraživanja navode kako postoji altruizam kao crta ličnosti, što demantira navedeno – da ne postoji konstanta za prosocijalno ponašanje kod određene individue.

Small i sur. (1983) prema Raboteg-Šarić (1995) opažali su različite oblike prosocijalnog ponašanja (pomoć, dijeljenje, verbalna potpora i sl.) te različite oblike dominantnog ponašanja koji se odvijaju među adolescentima u prirodnim uvjetima. Primijenjene su različite metode za procjene ponašanja u raznim situacijama, a rezultati su pokazali da su postojale velike individualne razlike u iskazanom prosocijalnom i dominantnom ponašanju bez obzira na metodu kojom su se mjerile.

Te razlike pokazale su se postojanima u vremenu i različitim situacijama (Raboteg-Šarić, 1995). Iz navedenog je vidljivo da postoje dva suprotna stajališta o konzistentnosti prosocijalnog ponašanja. Prvo stajalište govori kako situacija određuje reakciju, dok drugo govori kako altruizam postoji kao crta ličnosti i na temelju toga određuje u kojoj će mjeri osoba ponašati prosocijalno. U svakom slučaju, zaključujemo kako rezultati ovise o tome na što je istraživač bio usmjeren. Kako bi se što bolje moglo predvidjeti i objasniti prosocijalno ponašanje, u obzir treba uzeti i obilježja situacije i crte ličnosti, što na veoma kompleksan način utječe na razinu prosocijalnog ponašanja, a naglasak jedino na situacijskim varijablama ili pak na varijablama ličnosti ne daje dovoljno dobro objašnjenje takvog ponašanja (Raboteg-Šarić, 1995).

4.3.2.2. Rodne razlike

Što se tiče rodni razlika u prosocijalnom ponašanju, društveni je stereotip da su djevojčice sklonije pomagati drugima, dijeliti s drugima ili ih pak tješiti. Rezultati istraživanja po tom pitanju nisu konzistentni, ali stajališta raznih autora govore kako će se osobe ženskog spola ponašati prosocijalno u većoj mjeri kada je u pitanju verbalna pomoć žrtvi, dok će osobe muškog spola prije reagirati u situaciji kada je nekome potrebna fizička pomoć (Keresteš, 2002). U skladu sa svojim rodnim ulogama, nevažno o kojoj se kulturi radi, ljudi stječu vještine njima primjerene. Na taj način dovode kompetencije do određene razine, te ih upotrebljavaju u situacijama kada je to potrebno (Aronson i sur., 2005).

4.3.2.3. Kulturne razlike

Mnogi suvremeni socijalni psiholozi koji istražuju učinke kulture to rade uspoređujući nacionalne kulture kako bi odredili univerzalne i kulturološki specifične obrasce ponašanja. Kulturološko istraživanje provodi se prvenstveno iz društveno-kognitivne perspektive i usredotočuje se na kulturne vrijednosti, uvjerenja i stavove ili kulturno znanje koje razlikuje ponašanje ljudi ovisno o nacionalnom porijeklu.

Jedno istaknuto sredstvo koje upotrebljavaju međukulturni istraživači jest klasificirati nacije prema njihovoj relativnoj podršci - individualizmu ili kolektivizmu (Halloran, 2007). Individualizam je skup vrijednosti, uvjerenja i stavova koji daju na važnosti ljudima koji slijede svoje pojedinačne ciljeve i ponašanja. Osoba koja je izložena individualističkoj kulturi vjerojatnije će cijiniti osobnu autonomiju, slobodu izražavanja

i samopoboljšanje, dok će osobe izložene kolektivističkoj kulturi na važnosti dati vrijednostima, uvjerenjima i stavovima koje promiče njihova kultura, dakle oni će slijediti grupne ciljeve i norme za ponašanje. Kolektivisti cijene poslušnost, tradiciju i grupni napredak, dok individualisti potiču na neovisan pogled, razlikuju sebe od drugih i slično tome (Halloran,2007).

Niski individualizam	Visoki individualizam
U društvu, ljudi se radaju i žive u proširenim obiteljima i unutar njih su povezani, a ona ih štiti u zamjenu za lojalnost	U društvu, svatko treba brinuti o sebi i svojoj nuklearnoj obitelji
Naglašeno "mi"	Naglašeno "ja"
Kolektivistička orijentacija, orijentacija prema zajednici ili kolektivu (1)	Individualistička orijentacija, orijentacija prema sebi (1)
Identitet je utemeljen u socijalnom sistemu	Identitet je utemeljen u individui
Emocionalna ovisnost individue o organizacijama i institucijama	Emocionalna neovisnost individue o organizacijama i institucijama
Naglasak je na pripadnosti organizaciji, ideal članstva i pripadnosti	Naglasak je na individualnoj inicijativi i postignuću, ideal vodstva i upravljanja
Privatni život je obuzet organizacijom i obitelji kojima se pripada, osobna mišljenja su unaprijed određena	Svatko ima pravo na privatni život i mišljenje
Ekspertiza, red, obveze, sigurnost-osigurani su u obitelji	Autonomija, raznolikost, užitak, individualna ekonomska sigurnost
Prijateljstva su unaprijed određena stabilnim društvenim vezama i srodstvom, potreba za poštovanjem unutar srodstva	Potreba za posebnim prijateljstvima
Vjerovanje u grupno odlučivanje i zajednička rješenja	Vjerovanje u individualno odlučivanje i privatna rješenja
Vrijednosni standardi razlikuju se unutar grupe i izvan grupe, partikularizam (1)	Vrijednosni standardi se trebaju odnositi na sve, univerzalizam (1)
"Jen" filozofija (2)	Filozofija osobnosti (2)
Gemeinschaft, socijalni poredak utemeljen na zajednici ili kolektivu (3)	Gesellschaft, socijalni poredak utemeljen na društvu (3)
Uključenost individua u organizacije je prvenstveno moralna (4)	Uključenost individua u organizacije je primarno kalkulativna (4)

Slika 2. Hofstedeove dimenzije: individualizam – kolektivism
Izvor: Hofstede, (1983)

S obzirom na motive i spremnost u smislu poduzetnosti u kontekstu prosocijalnog ponašanja važno je u obzir uzeti kulturu, odnosno utjecaj kulture na ponašanje pojedinca. Određeno ponašanje pojedinca tumači se u sklopu postojanja individualističkih i kolektivističkih društava. Brojne razlike postoje primjerice između zapadnjačke i istočnjačke kulture, u zapadnim kulturama prevladava individualizam, za razliku od onih koji su na područjima ostalih kultura gdje prevladava kolektivism(Baumeister i Vohs, 2007).

U slučaju da pojedinac odrasta u kulturi koja je kolektivistički nastrojena, koja ih uči prosocijalnom i prijateljskom ponašanju velika je vjerojatnost da će se takvim ponašanjem voditi bez obzira na to gdje se nalazi, što isto vrijedi i za ponašanje koje je suprotno tome (Aronson i sur., 2005.). Izuzevši kulturne razlike, jedno je zajedničko svim kulturama diljem svijeta, a to je da će u situaciji kada netko treba pomoć prije reagirati kada je ona potrebna nekome od članova njihove zajednice, nego kada je u pitanju netko njima neznan.

4.3.2.4. Raspoloženje

Odmah nakon ličnosti raspoloženje se ubraja u ključne faktore prosocijalnog ponašanja. Prema autorima Aronson i sur.(2005) faktor raspoloženja ima dva učinka. Prvi je učinak pozitivnog raspoloženja (od kojeg proizlazi teza *osjećaš se dobro, činiš dobro*), a drugi je učinak oslobađanje od negativnog raspoloženja (od kojeg proizlazi teza *osjećaš se loše, činiš dobro*).

Kada smo pozitivno nastrojeni, sve vidimo pozitivno i na taj način se povećava mogućnost za pomaganje drugima, a osim toga, kod ljudi gledamo pozitivne osobine te im dajemo priliku da se i oni osjećaju dobro. Sam čin pomaganja nekome kod ljudi izaziva osjećaj sreće i ispunjenosti, a svima je u cilju da takav osjećaj potraje što duže, te da se izazove još emocija koje pružaju ispunjenost i zadovoljstvo (Aronson i sur., 2005). Negativna raspoloženja djeluju pozitivno na prosocijalno ponašanje kod ljudi koji pomaganje drugima smatraju samonagrađujućim. Pomoć potrebitima u njima izaziva osjećaj zadovoljstva te na taj način svoja razmišljanja usmjerava na tuđe nezadovoljstvo, a ne na vlastito. Drugačije rečeno, zaokupljenost vlastitim problemom i neugodnim emocijama smanjuje usmjerenost na druge ljude, a samim time i vjerojatnost pomaganja (Raboteg-Šarić, 1995).

5. ISTRAŽIVANJA U OKVIRU ČINITELJA PROSOCIJALNOG PONAŠANJA

Prosocijalno ponašanje ovisi o situacijskim i individualnim činiteljima, a istraživački dio rada prikazuje korelaciju između navedenih činitelja i prosocijalnostina temelju već provedenih istraživanja. Prema situacijskim činiteljima prosocijalno ponašanje pripisuje se neposrednom utjecaju okoline, a individualni činitelji vezani su uz određenog pojedinca te odlučuju u kojoj će se mjeri i na koji način individua ponašati prosocijalno.

5.1. ODGAJANJE DJECE, PROSOCIJALNO MORALNO REZONIRANJE I PROSOCIJALNO PONAŠANJE

Obiteljski procesi i roditeljsko ponašanje zbog svoje dinamične prirode prilično su složene i teško mjerljive varijable. Za procjenu obiteljskih odnosa koriste se razne metode, a najčešće se za procjenu roditeljskog ponašanja koriste upitnici (Raboteg-Šarić, 1995). Svrha istraživanja je ispitati jesu li i na koji su način roditeljski odgojni postupci povezani s prosocijalnim ponašanjem djece te kako dob djeteta utječe na razinu prosocijalnosti.

Studija koju su proveli Deković i Janssens (1997) ispitala je odnos između odgoja djece, prosocijalnog moralnog rasuđivanja i prosocijalnog ponašanja. Uzorak se sastojao od 125 djece (u dobi od 6 do 11 godina) i oba roditelja. Ponašanje u odgoju djece ocijenjeno je promatranjem kod kuće, uz pomoć intervjua s roditeljima i s djecom te provođenjem upitnika koje su ispunjavali njihovi učitelji i razrednici. S obzirom na razine kognitivnog razvoja koje se tijekom godina unaprjeđuju, odnosno poboljšavaju, postavljene su hipoteze o odnosu između dobi i konzistentnosti prosocijalnog razmišljanja i ponašanja.

Uzorak se sastojao od 125 obitelji, a djeca su pohađala prvi (20 dječaka i 20 djevojčica), treći (19 dječaka i 19 djevojčica), ili peti razred (24 dječaka i 23 djevojčice) osnovne škole u Nizozemskoj. Iz tih se obitelji prikupilo podatke o 125 djece, 124 majke i 113 očeva. Roditelji koji su sudjelovali bili su pretežno visoko obrazovani; 43% očeva i 30% majki završilo je stručni fakultet ili sveučilište, dok je 33% očeva i 42% majki imalo srednju stručnu spremu ili višu stručnu spremu.

Kao rezultat ispitivači su pronašli pozitivne odnose između prosocijalnog moralnog rasuđivanja i prosocijalnog ponašanja. Povezanost između prosocijalnog moralnog

rasuđivanja i prosocijalnog ponašanja u skladu je s nalazima Eisenberg (1983), međutim, zaključak koji je donesen da se ti odnosi odnose samo na mlađu djecu, a ne na stariju djecu, u suprotnosti je s hipotezom autorice Eisenberg da je jača povezanost prosocijalnog moralnog rasuđivanja i prosocijalnog ponašanja u starijoj dobi djece. Postojeći nalazi mogu se objasniti društveno poželjnim odgovorima koji mogu biti izraženiji u starije nego u mlađe djece. Moguće je da je na odgovore starije djece utjecalo shvaćanje da ih promatra odrasli anketar. Mlađa djeca mogu biti manje svjesna prisutnosti odrasle osobe tijekom intervjua, a osim toga njihova sposobnost preuzimanja uloga manje je razvijena od sposobnosti starije djece za preuzimanje uloga, stoga ne shvaćaju da anketar pojedine odgovore može procijeniti kao manje poželjne.

Otkriće da je veza između prosocijalnog moralnog rasuđivanja i prosocijalnog ponašanja namijenjena samo mlađoj djeci također se može objasniti činjenicom da su starija djeca sposobnija razmatrati tuđe situacije, a mlađa djeca su manje sposobna razmatrati sve situacijske aspekte i samim time skloniji su impulzivnoj reakciji.

Osim navedenog, zaključeno je kako su podržavajuće, autoritativno i manje restriktivno odgajanje djece pozitivno povezani s prosocijalnim ponašanjem, kako tvrde nastavnici i razrednici. Te su veze također utvrdili Berg i sur. (1983) prema Deković i Janssens (1997). S obzirom na potencijalni utjecaj roditeljske podrške, Hoffman (1963) prema Deković i Janssens (1997), rekao je da podrška djetetu stvara osjećaj sigurnosti te na taj način minimizira brigu o sebi - ne treba brinuti o vlastitim potrebama pa tako dijete ima priliku razmotriti potrebe drugih.

Ova studija ispitala je trenutne odnose između odgoja djece i prosocijalnog razvoja, stoga ne može izravno podržati zaključke o uzročnosti. Odnos roditelj-dijete je takav da su i roditelj i dijete aktivni sudionici i *prerađivači* podataka onog drugog. Odgoj može utjecati na djetetov prosocijalni razvoj, ali djetetov nivo prosocijalnog razvoja također može utjecati na način na koji roditelj interaktivno djeluje s djetetom (Deković i Janssens, 1997).

5.2. ULOGALIČNOSTI I RODNIH RAZLIKA U PROSOCIJALNOM PONAŠANJU

Ličnost se navodi kao ukupnost čovjekovih psihičkih karakteristika, odnosno razmjerno stabilan oblik ponašanja, navika i tendencija, što ih je neka osoba razvila na temelju naslijeđa, u reakcijama na nagrade i kazne koje je primila tijekom života (Hrvatska enciklopedija, 2020). Prosocijalno ponašanje, kako navode mnoga istraživanja, nalazi se pod djelovanjem crta ličnosti te ih valja uzeti u obzir kao jedan od činitelja koji na kompleksan način djeluje na prosocijalno ponašanje. Što se tiče rodni razlika u prosocijalnom ponašanju, društveni je stereotip da je ženski rod taj koji je skloniji pomagati drugima, dijeliti s drugima te ih tješiti. Rezultati istraživanja po tom pitanju nisu konzistentni, što znači da ponekad muškarci postižu bolje rezultate u prosocijalnom ponašanju (Eagly i Crowley, 1986).

Mnoga društveno-psihološka istraživanja usredotočila su se na asocijalno ponašanje, dok se rjeđe ispituje prosocijalno ponašanje među mladima. Olukayode je proveo istraživanje, (2013) koje se usmjerava na prosocijalno ponašanje među studentima preddiplomskog studija u Nigeriji. Istraživao je doprinose četiri faktora osobina irodne razlike u prosocijalnom ponašanju te provjeravao sljedeće hipoteze:

- predviđaju li rod, dob i religija prosocijalno ponašanje
- predviđa li pet faktora osobina ličnosti prosocijalno ponašanje
- ima li rod značajan utjecaj na prosocijalno ponašanje

Od 200 sudionika koji su sudjelovali u ovom istraživanju, 108 (54%) su bili muškarci, 92 (46%) žene. Njihove starosne dobi bile su 16-20 godina - 34 (17%), 21-25 godina - 136 (68%), 26-30 godina - 26 (13%), 31-35 godina - 3 (1,5%) i 36-40 godina - 1 (0,5%). Srednja dob im je bila 24,57, a standardno odstupanje 6,75. Na temelju vjerske pripadnosti, 178 (89%) je bilo kršćana, 12 (6%) je bilo muslimana, a 1 (0,5%) je prakticiralo tradicionalnu religiju. Također, 16 (8%) je bilo u braku dok su njih 184 (92%) bili samci. Instrument koji se koristio za prikupljanje podataka bio je pažljivo osmišljen upitnik. Podaci za istraživanje prikupljeni su na Sveučilištu Adekunle Ajasin, Akungba-Akoko, Nigerija.

Prva hipoteza koja je navela kako postoji značajan odnos između varijabli ispitivanja, bila je djelomično potvrđena. Rezultat sociodemografskih čimbenika pokazuje da rod nije imao značajnu povezanost sa bilo kojom od ostalih varijabli, a samo je religija utvrdila značajne negativne odnose s ekstraverzijom kao sastavnicom osobina

ličnosti. Sve ostale socio-demografske varijable nisu značajno povezane, a emocionalna inteligencija imala je značajne odnose sa svakim od pet čimbenika ličnosti

Hipoteza koja je navela da će dob, rod, religija i obrazovna razina predvidjeti prosocijalno ponašanje, nije potvrđena. Metaanaliza Eisenberg i Fabes, (1998.) prema Olukayode, (2013) otkrila je da se prosocijalno ponašanje povećava s godinama, iako su povećane vrijednosti varirale, ovisno o metodološkim aspektima svake studije. U jednom istraživanju Benensona, Pascoe i Radmorea (2007), oko 60 posto četverogodišnjaka darovali su barem jednu od 10 naljepnica nekome od svojih vršnjaka, dok je oko 85 posto to učinilo u dobi od 9 godina, stoga se ponašanje u određenim godinama pripisuje razvoju, odnosno povećanju kognitivnih sposobnosti povezanih s otkrivanjem tuđih potreba i određivanjem načina za pomoć (Eisenberg, Fabes i Spinrad, 2006., prema Olukayode, 2013). Također, rod nije neovisno predvidio prosocijalno ponašanje. To je zato što rodni istraživači ponekad upotrebljavaju različit kontekst da bi objasnili razlike u prosocijalnom ponašanju. To se ne slaže s istraživanjima Aaglyja i Crowleyja (1986) prema Olukayode (2013), koji su otkrili da muškarci imaju veću vjerojatnost da će pomoći na neki herojski način, dok će žene lakše pomagati na načine koji uključuju dugoročno posvećivanje određenom problemu. Međutim, u prilog nalazima Vaculika, Prochazke i Quettona (2007) prema Olukayode (2013), rod ne utječe na sklonost prema prosocijalnom ponašanju, već utječe na tendenciju traženja prosocijalnog ponašanja.

Što se tiče religije i prosocijalnosti, smatra se da religija i religioznost sami po sebi za zadatak imaju nastojanje pružanja pomoći nekome kome je ona potrebna. Takav se utjecaj pripisuje pojedincima koji vjeruju da je pomaganje drugima vjerska dužnost i da će ti ljudi najvjerojatnije dobrovoljno pomoći. Dokazi da je prosocijalnost u funkciji religioznosti su ograničeni, ali ipak podudaranja sa stvarnošću postoje su u skladu s većinom psiholoških teorija religije.

Treća hipoteza u skladu je sa istraživanjima Robertsa i Shiner (2005) prema Olukayode (2013), koji su zaključili kako prosocijalno ponašanje zahtijeva samoregulaciju i samokontrolu, što je konstrukt koji je definirao savjesnost. To je također u skladu s radom Kinga, Georgea i Hebija (2005) prema Olukayode (2013), koji također pronalaze podršku za značajne interakcije između savjesti s jedne

strane te susretljivosti i emocionalne stabilnosti s druge strane, prilikom predviđanja pomažućeg ponašanja. Iznenadjuće je da ekstraverzija, otvorenost za iskustvo i susretljivost nisu značajno doprinijeli prosocijalnom ponašanju, iz razloga što mnoga istraživanja pronalaze rezultate koji ukazuju na to da su ti faktori važni za prosocijalno ponašanje.

Nastavno na prethodno istraživanje, autori Kumar i Abdullahi (2016) proveli su istraživanje vezano uz rodne razlike u prosocijalnom ponašanju. Ukupno 60 studenata (N = 60, 30 muškaraca i 30 žena) sudjelovalo je u istraživanju (Sveučilišta Lovely Professional, Punjab, Indija). Starost polaznika kreće se od 20 do 30 godina, a studenti pripadaju različitim disciplinama, uključujući umjetnost, humanističke znanosti, znanost i inženjerstvo. Alat za istraživanje prosocijalne ličnosti koji je razvio profesor Liou A. Penner korišten je u studiji za mjerenje sedam dimenzija prosocijalnog ponašanja. Alat se sastoji od 30 predmeta, a dimenzije uključuju: društvenu odgovornost, naglašenu brigu za druge, zauzimanje perspektive, osobne nevolje, moralno rasuđivanje, drugo orijentirano moralno rezoniranje i altruizam (Penner 1995., prema Kumar i Abdullahi (2016)).

Prilikom analiziranja rezultata otkriveno je da su dvije od dimenzija sudionice bodovale u znatno većoj mjeri, što je ukazivalo na njihov viši stupanj prosocijalnosti nego što ga posjeduju muškarci. Takvi rezultati idu zajedno sa studijama koje su proveli Olukayode (2013), Erdle i sur. (1992), Bihm i sur. (1979) i Einolf (2001) prema Kumar i Abdullahi (2016), koji su u svojim istraživanjima zaključili kako žene lakše pomažu od muškaraca. Međutim, nalaz ne podržava Feinman (1978) prema Kumar i Abdullahi (2016) koji je smatrao kako su muškarci svojim prosocijalnim vještinama korisniji od žena. Sveukupno, rezultati se podudaraju s gledištem autorica Eagly i Crowley (1986) prema Kumar i Abdullahi (2016) koje su ustanovile da postoje rodne razlike u dvije dimenzije prosocijalnosti a to su:

- zauzimanje perspektive
- drugo orijentirano moralno rezoniranje.

Na ostalih pet dimenzija razlike su bile zanemarive, što govori da su muškarci i žene gotovo jednaki u većini dimenzija prosocijalnog ponašanja. Međutim, u slučaju zauzimanja perspektive i obostrane zabrinutosti, moralno rezoniranje žena je na višoj

razini što upućuje na to da imaju bolje razumijevanje mentalnog stanja drugih i više su zabrinute za moral u društvu.

5.3. KVANTITATIVNA ANALIZA POVEZANOSTI EMPATIJE I PROSOCIJALNOG PONAŠANJA ZA ODREĐIVANJE ALTRUISTIČKE LIČNOSTI

Studije empatije pretežno su provedene na djeci, a relativno je malo studija ispitalo vezu između empatije i prosocijalnosti u kombinaciji s altruističkim osobinama ličnosti (Sze i sur., 2012 prema Mackenzie, 2018). Kako navodi Mackenzie (2018) cilj ove studije prije svega bio je istražiti odnos između empatije i prosocijalnog ponašanja te istaknuti osobine ličnosti koje usmjeravaju prema altruističkom ponašanju. Prethodna istraživanja koja povezuju empatiju i prosocijalnost pokazuju značajno pozitivan odnos između empatije i prosocijalnog ponašanja, stoga se pretpostavlja da će i rezultati ovog istraživanja pokazati isto, uz očekivanje da će ti rezultati omogućiti kategorizaciju altruističke ličnosti.

Slučajan i praktičan uzorak studenata različitog porijekla koji su pohađali Sveučilište u Velikoj Britaniji pozvani su da sudjeluju u ovom istraživanju. Ukupno je primljeno 46 odgovora, od kojih su 43 u potpunosti završeni i uključeni u konačnu analizu. Od ovog uzorka, 14% (N = 6) su bili muškarci, a 86% (N = 37) bili su žene. Dob sudionika kretala se u rasponu od 18 do 56 godina. Istraživanjem je pronađena značajna pozitivna povezanost između empatije i prosocijalnog ponašanja, a dobiveni empirijski dokazi potvrđuju održivost prosocijalnih djela kojima je prethodila empatija. Na temelju rezultata istraživanja može se zaključiti da je empatija povezana sa prosocijalnošću i da ona donosi različite pozitivne psihološke učinke, uključujući realizaciju altruističke ličnosti. Stoga se pretpostavlja da bi ljudi koji se ponašaju prosocijalno imali osobne profile koji pokazuju visoku razinu empatije. Međutim, važno je naglasiti da korelacijski dizajn studije ograničava zaključke o uzročno-posljedičnim odnosima. Istraživač je pronašao povezanost, a ne uzrok i posljedicu. Iako rezultati pokazuju značajan pozitivan odnos između viših stupnjeva empatije povezanih s povećanom razinom prosocijalnosti, on ne pokazuje nužno da jedan uzrokuje drugi niti ne ukazuje na to zašto bi to moglo biti.

5.4. RAZVOJ PROSOCIJALNOG PONAŠANJA U FORMALNOM (OBRAZOVNOM) OKRUŽENJU

U formalnom obrazovnom okruženju kao posljedicu raznih promjena i nesigurnosti možemo primijetiti zabrinjavajuć rast neprimjerenog ponašanja, (Roman,

2016)odnosno stavove i ponašanja koja se smatraju nepoželjnima (povećanje nasilja, povećanje nepoštenosti (laž, varanje, krađa), nepoštivanje nastavnika i drugih osoba s zakonskim ovlastima, povećanje nasilja i kriminala,povećanje sebičnosti i smanjenja osobnih odgovornosti, povećanje autodestruktivnog ponašanja). Uzrok tome može biti činjenica da se u odgojno-obrazovnim ustanovama vrlo često ne usmjerava dovoljno pozornosti na poticanje psihosocijalnih sposobnosti ili procesu oblikovanja prosocijalnog ponašanja.

Analiza varijabli koje utječu na razvoj prosocijalnog ponašanja naglašava važnost naklonosti i kontrole emocija u procesu prilagodbe na socijalno i obrazovno okruženje.Tako je istraživanje započelo pretpostavkom da učenje nekoliko tehnika prepoznavanja emocija, kontrole, samokontrole i emocionalne regulacije može pomoći razvoju društvenih vještina. U istraživanje koje jeRoman (2016) proveobilasuuključena tri razreda s djecom u dobi od 11 do 12 godina iz dvije srednje škole u Aradu (svaki razred s 23 učenika). Od tri razreda, dvije su bile eksperimentalne grupe (A, B), a treća je bila kontrolna grupa (C). Dva su stručnjaka, psiholog i stručnjak za obrazovne znanosti, promatrali ova tri razreda, registrirajući kako razgovaraju, prepoznaju, kontroliraju i reguliraju svoje emocije te učestalost nepoželjnih socijalnih ponašanja. U razredima A i B,u periodu od četiri mjeseca djeca su sudjelovala u igrama, vježbama i tehnikama prepoznavanja emocija, kontrole, samokontrole i regulacije emocija. Tradicionalne metode poučavanja zamijenjene su interaktivnim metodama koje su pogodovale kritičkom pristupu, donijele relevantne argumente o nekoj temi, razvijale timski rad. Učenici su bili uključeni u obrazovne projekte za zajednicu, gdje je svako dijete imalo svoje zadatke i odgovornosti, a cilj je bio povećati razinu samopoštovanja i odgovornosti. Učenici su naučili tehnike samokontrole i rješavanja sukoba na tjednim savjetovanjima kroz igre i vježbe samosvijesti, govorne aktivnosti i aktivnosti za prepoznavanje emocionalnih stanja. Ove aktivnosti je stručnjak za psihologiju provodio i s djecom iz razreda B. U C razredu koji je biokontrolna grupa, aktivnost se nastavila normalno, bez ikakvih promjena u načinu rada. Nakon četiri mjeseca sva tri razreda su ponovno ocijenjena.

Analiza grafikona i znamenki pokazuje smanjenje nepoželjnog socijalnog ponašanja u razredimaA i B u kojima su primijenjene druge metode poučavanja, za razliku od razreda C, gdje se nisu odvijale nikakve promjene. Učestalost disfunkcija značajno je smanjena u grupama A i B,što dokazuje da su metode korištene tijekom

eksperimenta djelotvorne. Učenici su imali koristi od modernih nastavnih metoda koje su uključivale stalnu i konstruktivnu interakciju između učenika te između razreda i učitelja. Ova situacija je dovela do kontrole emocija i sklonosti samokontroli, razvijen je timski duh te su ojačani međuljudski odnosi. Učenici su naučili da tim treba suradnju i ponašanje koje će im pomoći u ispunjavanju zadataka i postizanju najboljih rezultata. Ukoliko se u radu s djecom primjenjuju ove strategije, u različitim situacijama imat će bolje vještine samokontrole. Učenje i usvajanje tehnika upravljanja sukobom, poput prijateljskog rješavanja sukoba, pridonijelo je smanjenju agresivnog ponašanja.

Rezultati studije potvrđuju da pretpostavku o emocionalnoj pismenosti treba uzeti u obzir ne samo kod kuće, već i u školi. Studije dokazuju da djeca koja su emocionalno dobro usmjerena ostvaruju pozitivne odnose s djecom slične dobi, imaju manje problema u ponašanju te se brže oporavljaju od negativnog iskustva (Roman, 2016). Nakon provedenog istraživanja može se zaključiti da je poželjno da se u nastavne metode uključe igre, vježbe i tehnike koje poboljšavaju razinu emocionalne pismenosti, odnosno koje kod djece razvijaju mogućnosti prepoznavanja emocija, kontrole, samokontrole i emocionalne regulacije.

5.5. EMOCIONALNE, KOGNITIVNE I KULTURNE VARIJABLE PROSOCIJALNOG PONAŠANJA

S ciljem promicanja što boljih međuljudskih odnosa u trenutnom društvu, potrebno je razumjeti koje varijable predviđaju prosocijalno ponašanje. S obzirom na to, ciljevi koje su autori Vilar, Serrano i Sala (2019) postavili kao cilj ovog istraživanja bili su:

- utvrditi prosocijalnost kao fenomen koji je povezan s emocionalnim i kognitivnim čimbenicima
- uspostaviti model emocionalne inteligencije koji objašnjava prosocijalno ponašanje studenata španjolskog sveučilišta
- utvrditi koji čimbenici u pojedinačnoj kulturi u većoj mjeri objašnjavaju prosocijalno ponašanje

Uzorak je sačinjavalo 180 španjolskih studenata u dobi od 18 do 25 godina.

Što se tiče prvog cilja ove studije, utvrđena je korelacija između prosocijalnog ponašanja i emocionalne inteligencije negativan odnos s kognitivnim aspektima koji su povezani s kriminalnim razmišljanjem. Dakle, kognitivne sposobnosti utječu na

prosocijalnost, no ukoliko je djelovanje određenog pojedinca na štetu nekog drugog pojedinca ili pak grupe, kao rezultat dobivamo negativan odnos prosocijalnosti i kognitivnih čimbenika. Ova činjenica potvrđuje višedimenzionalnu prirodu prosocijalnog ponašanja.

Što se tiče drugog cilja, tzv. mješoviti model emocionalne inteligencije u većoj je mjeri predvidio prosocijalno ponašanje, jer se emocionalna inteligencija ne promatra kao čisto kognitivna sposobnost, već kao cjelina koja uključuje osobnu kompetenciju i osobne, emocionalne i socijalne sposobnosti koje određuju učinkovitost interakcije s drugim ljudima. Slijedom toga, ono uključuje veći broj sklonosti i usko se odnosi na koncept prosocijalnog ponašanja. Komponenta s najvećom objašnjavajućom snagom bila je interpersonalna inteligencija koja pokriva empatiju, društvenu odgovornost i upravljanje međuljudskim odnosima.

Što se tiče trećeg cilja, možemo zaključiti o relevantnosti kolektivismu prilikom predviđanja prosocijalnog ponašanja. Rezultati su bili slični onima koje su dali Parboteeah i sur. (2004) i Lampridis i Papastilianou (2014) prema Vilar, Serrano i Sala (2019), ali suprotno istraživanju Luria i sur. (Luria i sur., 2015) prema Vilar, Serrano i Sala (2019)u kojem je individualizam najbolji prediktor prosocijalnog ponašanja. Takvo nepodudaranje može se objasniti različitim načinima mjerenja prosocijalnog ponašanja. Što se tiče prvog aspekta, ljudi za koje se smatra da su više kolektivistički nastrojeni osjećaju se dijelom skupine od rođenja, stoga su podržavajuća ponašanja očekivana u bliskim vezama. Nasuprot tome, ljudi za koje se smatra da su više individualisti najprije dobrobit omogućuju sebi, a njihovo podržavajuće ponašanjeorijentirano je prema različitim ljudima koji nisu povezani s blizinom osobe. Drugim riječima, individualizam je takav način funkcioniranja da ljudi u društvu radije djeluju kao individue, nego kao članovi grupa. Individualizam predstavlja slabu povezanost između pojedinaca pri čemu se svatko brine za sebe i neposrednu okolinu, a kolektivism predstavlja integriranost u grupu i prednost grupnih ciljeva pred individualnim (Jeknić,2006).

Nadalje, istraživanje Cassels, Chan i Chung (2010) ustanovilo je da u zapadnjačkoj kulturi postoji veća prisutnost empatijske zabrinutosti u odnosu na istočnjačku kulturu. Viša razina empatične zabrinutosti i niža razina osobne nevolje, u zapadnoj skupini, upućuju na drugačijipristuptuđoj nevolji, što je povezano s većom razinom prosocijalnosti, odnosno pružanja pomoći drugima. Kao što vidimo u Tablici 3., kultura

možeimati tendenciju, ili više naginjati jednoj od tih dimenzija, ali nijedna kultura nije samo individualistička, ili samo kolektivistička, a istraživačkim i statističkim metodama možemo zaključiti, uz veću ili manju vjerojatnost, da smo utvrdili određene tendencije te kulture koja je u svakom društvu iznimno složena, heterogena i mijenja se (Jenkić, 2006).

Tablica 3. Indeksne vrijednosti i položaji zemalja u kontekstu individualizma

Individualizam							
	Zemlja	Indeks	Položaj		Zemlja	Indeks	Položaj
1.	Argentina	46	28-29	25.	Jamajka	39	26
2.	Australija	90	49	26.	Japan	46	28-29
3.	Austrija	55	33	27.	Koreja	18	11
4.	Belgija	75	43	28.	Malezija	26	17
5.	Brazil	38	25	29.	Filipini	32	21
6.	Kanada	80	46-47	30.	Portugal	27	18-19
7.	Čile	23	15	31.	Južna Afrika	65	35
8.	Kolumbija	13	5	32.	Salvador	19	12
9.	Kostarika	15	8	33.	Singapore	20	13-14
10.	Danska	74	42	34.	Španjolska	51	31
11.	Ekvador	8	2	35.	Švedska	71	40-41
12.	Finska	63	34	36.	Švicarska	68	37
13.	Francuska	71	40-41	37.	Tajvan	17	10
14.	Njemačka	67	36	38.	Tajland	20	13-14
15.	Velika Britanija	89	48	39.	Turska	37	24
16.	Grčka	35	22	40.	Urugvaj	36	23
17.	Gvatemala	6	1	41.	SAD	91	50
18.	Hong Kong	25	16	42.	Venezuela	12	4
19.	Indonezija	14	6-7	43.	Ex. Jugoslavija	27	18-19
20.	Indija	48	30				
21.	Iran	41	27		Regije		
22.	Irska	70	39	1.	Ist. Afrika	27	18-19
23.	Izrael	54	32	2.	Zap. Afrika	20	13-14
24.	Italija	76	44	3.	Arapske z.	38	25

Izvor: Hofstede, (1983)

6. ZAKLJUČAK

Prosocijalno ponašanje je usmjereno na druge ljude, što znači da je u njegovoj podlozi najvažnija karakteristika altruizam. Međutim, da bi se to moglo potaknuti, individua treba imati razvijene određene kognitivne i emocionalne sposobnosti. Jedna od tih sposobnosti je empatija koja sadrži emocionalnu i kognitivnu komponentu. Emocionalna komponenta odnosi se na razumijevanje i poznavanje emocionalnog stanja druge osobe, dok se kognitivna komponenta odnosi na prihvaćanje stajališta druge osobe, odnosno sagledavanje svijeta onako kako ga vidi druga osoba. Istraživanja kojima se nastojala ustvrditi povezanost empatije i prosocijalnog ponašanja pokazala su postojanje veza između empatije i prosocijalnog ponašanja, u većoj ili manjoj mjeri, ovisno o tome na koji se način ta povezanost mjeri. Istraživanja su također pokazala da prosocijalno ponašanje raste s razvojem kognitivnih i emocionalnih procesa te da rodne razlike u prosocijalnom ponašanju nisu konzistentne.

Iz svega navedenog zaključujemo o kompleksnosti situacijskih i individualnih čimbenika prosocijalnog ponašanja. Tako je primjerice raspoloženje jedan od čimbenika koji je dosta često ključan faktor prosocijalnosti. Sastoji se od dvije komponente, a to su učinak pozitivnog raspoloženja koji kaže *osjećaš se dobro - činiš dobro* i oslobađanje od negativnog raspoloženja koje govori *osjećaš se loše - činiš dobro* (Aronson i sur., 2005). Ukoliko ovaj čimbenik prosocijalnosti postavimo kao temelj socijalnih interakcija već smo na pola puta do cilja, a cilj je stvoriti ugodno i poticajno socijalno okruženje za sebe i ljude oko nas.

Utjecaj drugih ljudi i broj promatrača jest sastavnica situacijskih čimbenika, no važno je napomenuti kako postoji još komponenata kao što je socijalni utjecaj koji obuhvaća sve ono pod čijim je utjecajem pojedinac, a to je obitelj/odgoj, sustav obrazovanja, kultura itd. Uzevši u obzir sve aspekte rada primjećujemo kako socijalne interakcije utječu na prosocijalnost i obratno. Sami počeci socijalizacije i socijalnih interakcija, pritom misleći na stil odgoja i obiteljsko okruženje, determiniraju razinu prosocijalnosti u daljnjim socijalnim interakcijama. Cilj svakog roditelja trebao bi biti odgoj jedne stabilne ličnosti, što se kako istraživanja potvrđuju, postiže uz iskazivanje podrške, ohrabrenja i prihvaćanja, uz prisustvo što manje restriktivnih mjera, ali dovoljno autoritativno. Osim odgoja, valja istaknuti i važnost odgojno-obrazovnog sustava koji

također ima veliku ulogu u razvoju djetetova identiteta. Kompetentni odgajatelji, učitelji i profesori, ne samo znanjem i vještinama, već i osobnošću, svakog pojedinca nastoje usmjeriti prema pozitivnim životnim vrijednostima. Stvaranje ugodnog i poticajnog okruženja koje omogućuje istraživanje i aktivno učenje jedan je od ciljeva odgajatelja, učitelja i profesora. Biti primjer djeci znači imati veliku odgovornost, dakle svrha odgojno-obrazovnog sustava i ljudi koji su dio njega nije samo prenošenje informacija i znanja, već i poticanje razvoja empatije, solidarnosti, suradništva i ostalih socijalnih kompetencija.

LITERATURA

1. Ajduković, M., Pećnik, N. (2007). *Nenasilno rješavanje sukoba*. Zagreb: Alineja.
2. Ajduković, M. (1995). *Psihosocijalni aspekti nenasilnog rješavanja sukoba*. Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, 4(1 (15)), 49-55.
3. Aronson, E., Wilson, T. D. i Akert, R. M. (2005). *Socijalna psihologija*. Zagreb: Mate.
4. Baumeister, R., Vohs, K. (2007). *Culture*. Encyclopedia of Social Psychology. str. 210-212., Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/261797270_Culture [Datum pristupa 21.03.2020.]
5. Benenson, J. F., Pascoe, J., & Radmore, N. (2007). Children's altruistic behavior in the dictator game. *Evolution and Human Behavior*, 28(3), 168–175
6. Brajša-Žganec A., Slunjski, E. (2006.) *Socioemocionalni razvoj u predškolskoj dobi: povezanost razumijevanja emocija i prosocijalnog ponašanja*, Društvena istraživanja : Časopis za opća društvena pitanja,[Vol. 16 No. 3 (89), 2007.], Dostupno na :https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=29790, [Datum pristupa 02.07.2019.]
7. Buljubašić Kuzmanović, V. (2015). *Školski kurikulum u funkciji razvoja socijalnih vještina učenika: Pedagogijska istraživanja*, [12 (1–2), 71 – 86 (2015) 71], str.73. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=263653 [Datum pristupa: 23.05.2019].
8. Cassels, T.G., Chan, S.F., Chung, W. (2010). *The Role of Culture in Affective Empathy: Cultural and Bicultural Differences*. *Journal of Cognition and Culture*. Str. 309-326. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/233629672_The_Role_of_Culture_in_Affective_Empathy_Cultural_and_Bicultural_Differences[Datum pristupa: 27.04.2020.]
9. Clarke, D. (2003). *Pro-Social and Anti-Social Behaviour*. London and New York: Routledge.
10. Ćorić Špoljar, R., Kralj D. (2014.) *Socijalne vještine djeteta (Vodič za roditelje)*, Grad Zagreb, Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba

11. Deković, M., Jansens, J. (1997). *Child Rearing, prosocial moral reasoning and prosocial Behaviour*. International journal of behavioral development 20(3), str. 509–527. Dostupno na:
https://www.researchgate.net/publication/258143472_Child_Rearing_Prosocial_Moral_Reasoning_and_Prosocial_Behaviour[Datum pristupa: 12.04.2020.]
12. Eagly, A. H.; Crowley, M. (1986). *Gender and helping behavior: A meta-analytic review of the psychological literature*, Psychological Bulletin, 100 (3), str. 283-308.
13. Eisenberg N., Lennon R., Karlsson R. (1983), *Prosocial Development: A Longitudinal Study*, Developmental Psychology, Vol 19, No 6, 846-855 Dostupno na:
https://www.researchgate.net/publication/232445510_Prosocial_Development_A_Longitudinal_Study[Datum pristupa: 22.04.2020.]
14. Goleman, D. (1997). *Emocionalna inteligencija*. Zagreb: Mozaik knjiga.
15. Gouldner, A. W. (1960). *The norm of reciprocity: A preliminary statement*. American Sociological Review, [25 (2): 161-178.], Dostupno na:
https://www.jstor.org/stable/pdf/2092623.pdf?seq=1#page_scan_tab_contents
[Datum pristupa: 29.05.2019.]
16. Halloran, M. (2007). *Culture*. Encyclopedia of Social Psychology. London, UK: Sage Press, str. 210-212. Dostupno na:
https://www.researchgate.net/publication/261797270_Culture[Datum pristupa: 12.04.2020.]
17. Hodges S.D, Myers M.W. (2007). *Empathy*. In: Baumeister RF, Vohs KD. Encyclopedia of Social Psychology. Thousand Oaks, CA: Sage Publishing. Dostupno na: <https://www.verywellmind.com/cognitive-and-emotional-empathy>[Datum pristupa: 24.06.2020.]
18. Hofstede, G. (1983) *National Cultures in Four Dimensions*. A Research – based Theory of Cultural Differences among Nations
19. Hornby, A., Wehmeier, S., McIntosh, C., Turnbull, J., & Ashby, M. (2005.) *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English* (7th ed.) Oxford University Press
20. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. (2020.) *Ličnost*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na:
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=36411>[Datum pristupa: 24.05.2020.]

21. Jeknić, R. (2006). *Individualističke i kolektivističke kulture u kontekstu globalizacije: Hofstedeov model i njegova kritika*. *Revija za sociologiju*, 37 (3-4), str. 205-225. Dostupno na:
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=20263[Datum pristupa: 16.04.2020.]
22. Jurić, V.(2010).*Kurikulumski registar socijalnih kompetencija u društvenim i školskim okvirima*. *Pedagoški istraživanja*, 7 (2), 177 – 189 (2010) 177, str.177-189.Dostupno na:https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=174496 [Datum pristupa: 29.03.2019.]
23. Katz, L. G. i McClellan, D. E. (2005). *Poticanje razvoja dječje socijalne kompetencije*. Zagreb: Educa.
24. Keresteš, G. (2002). *Dječje agresivno i prosocijalno ponašanje u kontekstu rata*. Naklada Slap, Jastrebarsko
25. Klarin, M. (2006). *Razvoj djece u socijalnom kontekstu, roditelji, vršnjaci, učitelji kontekst razvoja djeteta*. Zadar: Naklada Slap i Sveučilište u Zadru.
26. Kumar, P., Abdullahi, I. (2016). *Gender Differences in Prosocial Behaviour*. *The International Journal of Indian Psychology* 3(4), str.171-175. Dostupno na:
https://www.researchgate.net/publication/305195572_Gender_Differences_in_Pro-social_Behaviour[Datum pristupa: 16.04.2020.]
27. Latane, B., & Darley, J. M. (1970). *The unresponsive bystander: Why doesn't he help?* New York: Appleton-Century-Crofts
28. Mackenzie, H. (2018). *A Quantitative Analysis of the Relationship between Empathy and Prosocial Behaviour to determine the Altruistic Personality*. PhD Thesis, United Kingdom: Glyndwr University
29. Mlinarević, V., Tomas S. (2010). *Partnerstvo roditelja i odgojitelja - čimbenik razvoja socijalne kompetencije djeteta*, str. 143-144. Dostupno na :
https://bib.irb.hr/datoteka/510126.Microsoft_Word_Partnersvo_roditelja_i_odgojitelja.pdf[Datum pristupa: 29.03.2019.]
30. Olukayode, A. (2013). *Roles of Personality Types, Emotional Intelligence and Gender Differences on Prosocial Behavior*. *Psychological Thought*. 6. Str.124-139. Dostupno na:
https://www.researchgate.net/publication/269748324_Roles_of_Personality_Type

s Emotional Intelligence and Gender Differences on Prosocial Behavior[Datum pristupa: 24.03.2020.]

31. Pennington, D. C. (1996). *Osnove socijalne psihologije*. Naklada Slap, Jastrebarsko
32. Petz, B. (2005). *Psihologijski rječnik*, Naklada Slap, Jastrebarsko
33. Raboteg – Šarić, Z. (1995). *Psihologija altruizma: čuvstveni i spoznajni aspekti prosocijalnog ponašanja*. Zagreb: Alineja.
34. Roman., A. (2016). *The development of prosocial behaviour in educational environment*. Journal Plus Education XVI. 2068-1151. Dostupno na: [https://www.researchgate.net/publication/313037745 THE DEVELOPMENT OF PROSOCIAL BEHAVIOUR IN EDUCATIONAL ENVIRONMENT](https://www.researchgate.net/publication/313037745_THE_DEVELOPMENT_OF_PROSOCIAL_BEHAVIOUR_IN_EDUCATIONAL_ENVIRONMENT)[Datum pristupa: 21.04.2020.]
35. Salovey, P., Mayer, J. D. (1990). *Emotional Intelligence. Imagination, Cognition and Personality*, 9(3), str. 185–21. Dostupno na: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.2190/DUGG-P24E-52WK-6CDG>[Datum pristupa: 19.06.2020.]
36. Spivak, A., Durlak, J. (2016). *School Intervention and Prosocial Behaviour*. 10.13140/RG.2.1.2166.1209. Enciklopedia on Early Childhood development. Dostupno na: [https://www.researchgate.net/publication/292964250 School Intervention and Prosocial Behaviour](https://www.researchgate.net/publication/292964250_School_Intervention_and_Prosocial_Behaviour)[Datum pristupa: 25.04.2020.]
37. Špelić, A., Zuliani, Đ. i Milošević, I. (2013). *Prosocijalnost i empatija u kontekstu integracijskih razreda*. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, 49(1), str. 135-150. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/104216>[Datum pristupa: 12.09.2019.]
38. Takšić, V., Mohorić, T., i Munjas, R. (2006). *Emocionalna inteligencija: Teorija, operacionalizacija, primjena i povezanost s pozitivnom psihologijom*, *Društvena istraživanja*, [15(4-5 (84-85))], str. 729-752. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/10875>[Datum pristupa: 12.04.2019.]
39. Vasta, R., Haith, M. M., & Miller, S. A. (1998). *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap
40. Vilar, M., Serrano, M., Sala, F. (2019). *Emotional, cultural and cognitive variables of prosocial behaviour*. Current psychology (New Brunswick, N.J.). 38. 10.1007/s12144-019-0168-9. Str. 912-919. Dostupno na:

<https://www.researchgate.net/publication/331532622> Emotional cultural and cognitive variables of prosocial behaviour[Datum pristupa: 17.03.2020.]

POPIS SLIKA

Slika 1. Socio-emocionalne vještine.....	8
Slika 2. Hofstedeove dimenzije individualizam – kolektivizam	22

POPIS TABLICA

Tablica 1: Kognitivne, emocionalne, interakcijske vještine.....	6
Tablica 2: Kognitivna i emocionalna empatija	11
Tablica 3. Indeksne vrijednosti i položaji zemalja u kontekstu individualizma	33

SAŽETAK

Tema ovog završnog rada jest uloga prosocijalnog ponašanja u socijalnim interakcijama. Rad je koncipiran tako da se prije svega obuhvate, samim time i objasne pojmovi socijalizacije, socijalnih vještina te socijalnih interakcija, a tek nakon toga pojmovi prosocijalnosti i altruizma. Razlog tomu je predstavljanje prosocijalnog ponašanja i vještina kao rezultat, odnosno posljedicu raznih socijalnih utjecaja kojima je izložena gotovo svaka individua. Važno je razumjeti kako razina prosocijalnosti i razina stečenih prosocijalnih vještina oblikuju socijalni svijet određene individue. Dakle, možemo zaključiti kako je veza između socijalizacije (njezinih komponenata) i prosocijalnosti uzročno-posljedična. Tako, primjerice, obiteljske vrijednosti, pod čijim se utjecajem pojedinac nalazi od najranijih početaka, utječu na odabir vršnjaka, odnos sa vršnjacima i na kraju na odnos prema osobama i obvezama iz odgojno-obrazovnog sustava. Sustav vrijednosti, normi i socijalno-emocionalni aspekti razvoja praćeni su kognitivnim razvojem koji pojedincu omogućuje uočavanje, razumijevanje i evaluaciju određene situacije. Drugim riječima, kognitivni razvoj (i svi njegovi aspekti) jedan je od faktora koji utječu na sposobnost donošenja odluke hoće li se i u kojoj mjeri pojedinac ponašati prosocijalno.

Ključne riječi: prosocijalne vještine, prosocijalno ponašanje, socijalizacija, socijalne interakcije, socijalne vještine, kognitivni razvoj, čimbenici prosocijalnosti

SUMMARY

The subject of this thesis is the role of prosocial behavior in social interactions. The thesis is structured in a way firstly to explain terms of socialization, social skills and social interactions and after that terms of prosociality and altruism are revealed. Reason for that is to present prosocial behaviour and skills as a result, that is, the consequence of various social impacts to which every individual is exposed. It is important to understand how the level of prosociality and level of acquired prosocial skills shape social world of certain individuals. Therefore, it is to conclude that relation between socialization (and its components) and prosociality is causal. For example, family values, to whose impact one is exposed from its earliest beginnings, affect their choice of peers, relationship with these peers and ultimately relations with persons and obligations from educational system. Value system, system of norms and social-emotional aspects of development are accompanied with cognitive development which can enable one to notice, comprehend and evaluate certain situation. In other words, cognitive development (and all of its aspects) is one of factors which affect ability of decision making, and the extent of the prosocial behaviour.

Keywords: prosocial skills, prosocial behaviour, socialization, social interactions, social skills, cognitive development, prosociality factors